

Föreningen för Västgötalitteratur

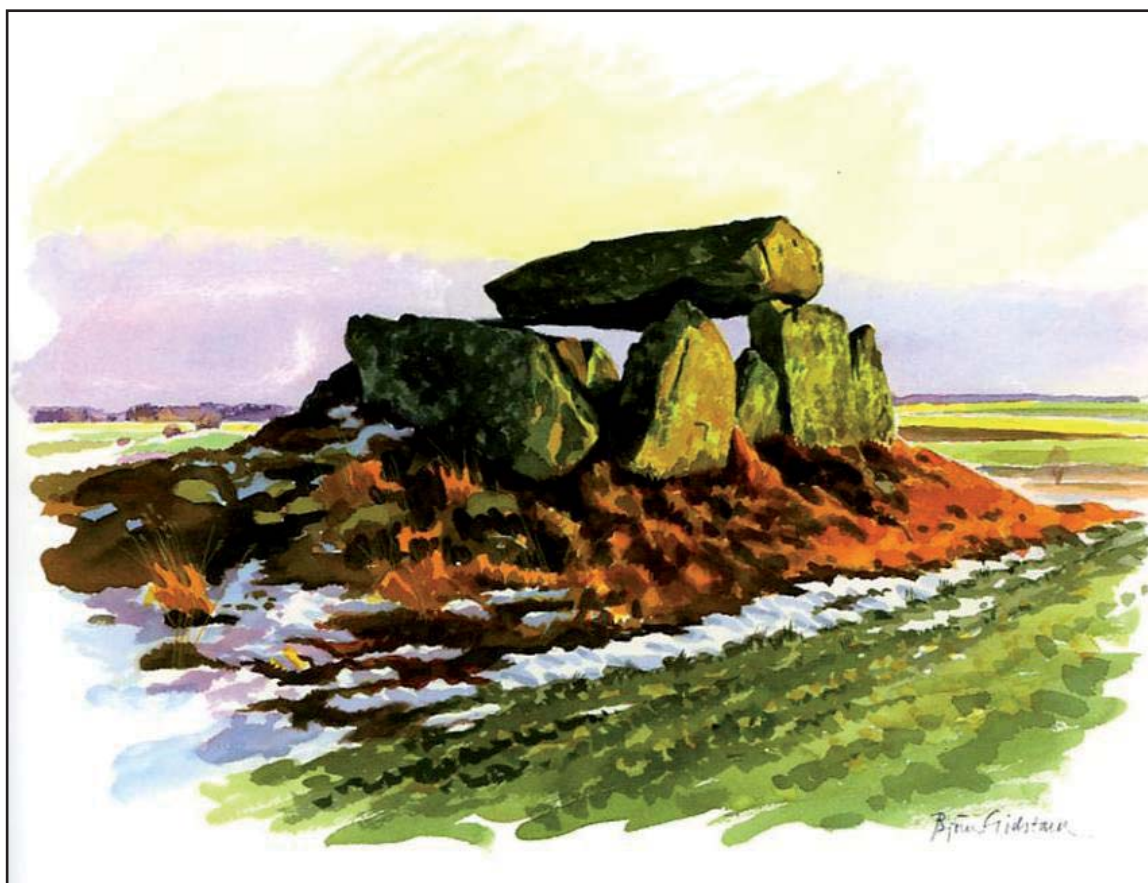
Meddelande

År 2009

NR 4

2009-12-15

Vackra västgötska vyer

Björn Gidstam har valt gånggriften i Luttra som omslagsbild till sin vackra hyllning till Västergötland

Utböling i Västergötland kallade Skaraläraren och författaren Hugo Swensson sig när han skrev skarpögda böcker om Skara och Västergötland. Kanske får man extra känsliga ögon när man ser på ett nytt landskap.

I alla fall verkar det så på konstnären och författaren Björn Gidstams vackra bok i stort format, **Västergötland, strövtåg i gammalt kulturlandskap**.

Men så har Gidstam ägnat 40 år åt att studera just det svenska kulturlandskapet, och därav anslagit fyra år speciellt för Västergötland. Han har bott på en rad olika platser och lär känna dem personligen på det ingående sätt som kännetecknar en vetgirig utböling, och blandar sedan sina iakttagelser med läsefrukter.

Framför allt skildras det gamla odlingslandskapet som Björn Gidstam fastnat för. Visst skildras städerna, men det är främst på landsbygden han finner det gamla, äkta

Västergötland.

Detta beskriver han kärleksfullt i ord men skildrar det också i detaljsäkra bilder. Hans akvareller är vackra, men dessutom vill Gidstam att de skall vara tillförlitliga. Bilderna skall vara dokument som håller för närgången granskning genom åren.

Resultatet har blivit en mycket vacker bok som ur skilda synvinklar skildrar de många olika landskapstyperna i Västergötland. Det märks att Björn Gidstam blivit förläskad i en rad av orterna han bott på. Inte minst hyllar han inledningsvis Hornborgabygden – landskapets hjärta om det nu finns ett sådant. På våren har den bygden en närmast magisk dragningskraft, menar han.

Kanske behövs det en utböling i Västergötland för att rätt förstå landskapets storhet?

Boken kan beställas från föreningen, pris 350:- + ev. porto.

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
E-post: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr: Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anders Franck, Göteborg. 031-25 26 82
franck@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-18742
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Alingsås. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Göran Ternebrandt, Hällefors. 0591-10159
goran.ternebrandt@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@vgregion.se

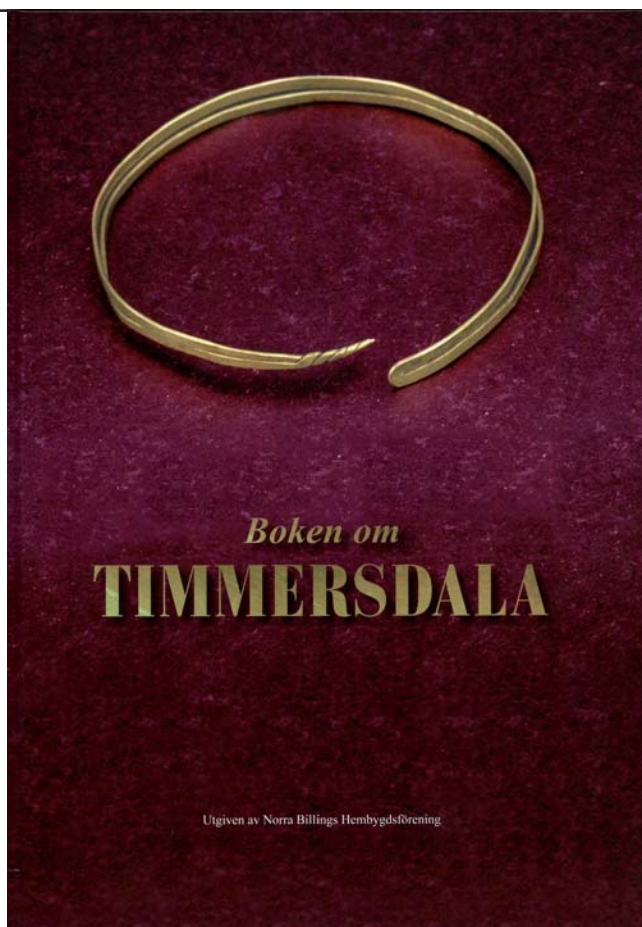
Årsavgift 2010: Enskilda medlemmar 100 kr,
Åkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december.

Ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Johan Bengtsson, Göteborg
Ingrid Björklund, Öxabäck
Kjell Brättemark & Carin Gustavsson, Lidköping
Anna Brügge, Delsbo
Susy Egneus, Auckland, Nya Zeeland
Gunilla Ekman, Borås
Lars Frankenberg, Falköping
Anne-Marie Gustafson, Trollhättan
Sivert Hansson, Borås
Karin Hultbrand, Skepplanda
Sture Johansson, Floda
Sune Johansson, Källby
Nils Jonson, Lidköping
Kaj Jönsson, Vänersborg
Margareta & Björn Lilliehöök, Stockholm
Mats Lundberg, Skara
Eva Reimers, Göteborg
Harald Robertson, Gråbo
Per Olof Rotkirk, Skara
Monica Selling & Thomas Selling, Bollebygd
Mona Wallin, Mölnlycke

Boken om Timmersdala

av Arne Sträng och ett 20-tal medarbetare. 350 sidor forskning, minnen och berättelser samt 380 bilder. Pris 250 kr plus porto, Norra Billings hembygdsförening postgiro 487060-6. Beställes från Lennart Lundgren tel 0511-81511. Boken kan avhämtas på Stifts- och landsbiblioteket i Skara.

Vår hembygd Vara

Det är inte ofta det ges ut genuin västgötalitteratur i Finland men nu har det hänt. Efter femtio år har Svenska gods och gårdar samt Sveriges bebyggelse fått en efterföljare. Det är det finlandssvenska förlaget Botnia-Foto Ab som hösten 2009 gav ut **Vår hembygd Vara 2008 – 2009**. Företaget har inriktat sig på att dokumentera småhusbebyggelsen i Finland och Sverige. Boken om Vara är den 96:e som förlaget ger ut. I boken om Vara redovisas småhusbebyggelsen i hela Vara kommun, både på landsbygden och i tätorterna. Efter en kort inledning av Bengt Fåglefelt, där kommunen beskrivs och tätorterna avbildas med flygfotografier, redovisas på 701 sidor kort de olika fastigheterna med nytagna färgfotografier, korta biografiska uppgifter om ägarna och några fakta om byggnader och fastighetens historia.

Till skillnad från Svenska gods och gårdar redovisas här fastigheterna efter ägarnas efternamn i bokstavsordning.

Boken är försedd med skyddsomslag och ligger i kassett. Den har tryckts i en numrerad upplaga på 945 ex, som har köpts av fastighetsägare som medverkar i boken. Därför lär det dröja innan den dyker upp på bokauktioner i Vara.

Förlaget har redan gett sig i kast med nästa projekt som är att dokumentera Essunga och Grästorps kommuner.

Erik Dahlbergh i Västergötland

De först åren

På många platser i vårt land finns Dahlberghsvägen, Dahlberghsgatan och andra kombinationer av namnet Erik Dahlbergh. Alla som bor där vet däremot inte vem denne Erik Dahlbergh var. Vem var han och vad för intressen hade han av Västergötland? Från det att Erik Dahlbergh var omkring 35 år besökte han landskapet åtskilliga gånger varje år, ofta i samband med landets regenter, Carl X Gustaf och senare Carl XI.

Erik Dahlbergh (1625–1703) föddes i Västmanland. Fadern var statstjänsteman och avled när Erik var knappt fem år varefter modern gifte om sig. Då Erik var 11 år avled även hon. Han hade två helsyskon och två halvsystrar. Som femåring skickades han till socknens präst för att få en bättre uppfostran och vidare kunskaper än vad modern ansåg att hon hade möjlighet att ge honom. Erik skriver i sin senare redigerade dagbok inför denna förflyttning att han *”uti alla kristliga dygder och bokliga konster måtte blifva uptuktad”*. Något år senare följde Erik prästbarnen för studier till Västerås och därifrån till teologie professor Olaus Laurelius i Uppsala. Som tioåring kom han till Norrköping och styvfaderns familj för att senare placeras i Söderköping där han avslutade sin skolgång. Därefter tog farbrodern i Tyskland hand om Eriks utbildning och han kom till en skola i Hamburg.

När man läser om Eriks tidiga levnadsår får man en känsla av att han flyttats omkring som en neutral möbel. Vår tids barnpsykologi var inte uppfunnen på 1600-talet! Möjligen skulle en analys ge vid handen att hans rastlöshet med ett liv i ständiga resor grundlades genom alla dessa byten av miljöer under barnåren. De olika familjer som Erik fick bo hos under sina första år var ofta släkt eller släkt i släkten med modern. Några innehade också höga tjänster nära de styrande i landet. Bland dem fanns till exempel medlaren i trettioåriga kriget, Johan Adler-Salvius.

Erik Dahlbergh 1664 av Ehrenstrahl

Fortifikatör

Erik blev kvar utomlands i omkring 20 år i olika tjänster för Sverige i ett krigshärjat Europa. Han skaffade sig ett stort kontaktnät och erfarenhet inom fortifikation och försvar. I mitten av 1650-talet började Erik som generalkvartermästarlöjtnant, fortifikatör, i Carl X Gustaf armé. Året 1660 återkom Dahl-

bergh permanent till Sverige i och med Carl X Gustaf död. Dessförinnan hade han varit med om tåget över Bält och tjänstgjort som kommandant på Kronborgs slott. Sedan dröjde det ett drygt decennium innan Carl XI fick upp ögonen för övers-telöjtnanten vid Södermanlands regemente, den nu adlade Erik Dahlbergh. Erik var en av de få kvarvarande som tjänstgjort under kungens far vilket var tycktes vara en trygghet och garanti för Carl när han som 17-åring tillträdde som regent. Dahlbergh kom att uppskattas allt mer av kungen och han togs i tjänst som fortifikatör och administratör för att bygga upp landets försvar som var i ett mycket dåligt skick efter förmyndarregeringens vanskötsel av landet. Dahlberghs fortifikationsarbeten kom att gälla hela vårt lands kuster och gränser, inte bara västkusten och gränsen mot Norge.

Uppbyggnaden av försvarsanläggningar längs landets gränser

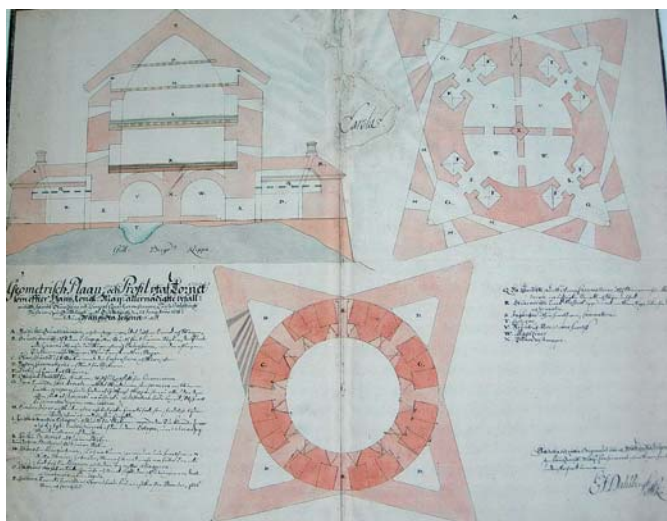
Nu intensifierades uppbyggnaden av befästningar längs hela västkusten med Falkenberg, Varberg och Kungsbacka. Speciellt viktig var själva staden Göteborg. De gamla jordvallarna försågs med murar av sten och bastionerna fick kasematter som skulle klara dåtidens beskjutningar. Dahlberghs försvarsanläggningar var bland de främsta i Europa och fullt jämförbara med den store franske fästningsbyggaren Vauban. Båda arbetade efter samma princip, vilken innebar att bygga försvarsanläggningar som passade in i den terräng där de behövdes.

Efter kriget mot Danmark 1676–79 började planeringen på en betydligt större försvarsanläggning vid Marstrand och från att arbetet startade 1682 var västkusten och Göteborg med omnejd fortifikationens största arbetsplats. Arbetet utfördes liksom på andra platser av utkommenderade soldater. Enbart 1687 hade 2 000 soldater beordrats till Göteborg där bygget av bastioner kring Göteborg pågick efter Dahlberghs planer.

Skansen Lejonet, Göteborg

Utanför stadsmuren uppfördes skansen Ryssåstornet eller Kronan och skansen på ”Gullberg Skanz”. Eftersom skansen skulle skydda och bevaka vägen upp mot Västergötland fick den namnet Västgöta Lejon (Lejonet). Grundstenen till skansen Lejonet lades av Erik Dahlbergh den 22 juli 1687. Efter drygt två år var arbetet så långt kommet att taklagsölet kunde hållas i tornet då kungen med sällskap inspekterade bygget. *”Skålar druckos uppå högsta spitsen av Gullbergstornet, där nu lejonet står, emedan jag bemålte torn så vida hade brakt till fullkomlighet ... näppeligen drickes på den orten flere skålar.”*

Planritning över Skansen Lejonet av Erik Dahlbergh

Läser man Erik Dahlberghs Dagbok med alla angivelser av resroutor och antalet tillryggalagda mil så får man en uppfattning om det stora antalet färder han gjorde till häst. Själv summerar han sina resor till mer än tre gånger runt jorden. Det var först under sina senare år som han tog till vagn för att resa mellan olika inspektionsmål.

Efter det lyckosamma slaget mot danskarna vid Lund 1676 fick Dahlbergh i uppdrag att planera för ett svenskt angrepp på Norge och hur trupper skulle förflyttas och dras samman i Västergötland. Under julhelgen 1677 befann sig Dahlbergh i Göteborg medan nyårshelgen tillbringades hos Gabriel Kurck. Denne var landshövding över Skaraborgs län och bodde på Mariestad, tidigare en kungsgård med namnet Tunaholm, i Mariestad. Hos Kurck fick Dahlbergh ett välkommet uppehåll i sitt resande. Kurck hade efter krigsutbrottet gått i spetsen för uppbyggnaden av försvaret i sitt län. Han hade samlat och exercerat bönder till ett uppbåd mot Gyldenlöwe som anföll Bohuslän.

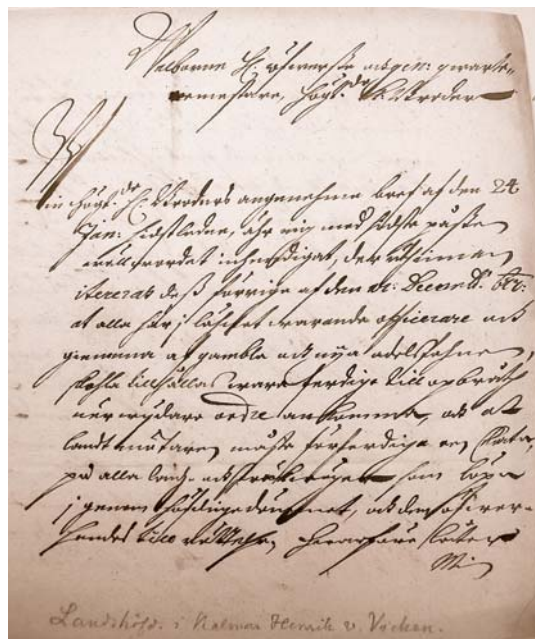
Nu diskuterade männen naturligtvis det förestående angreppet på Norge, men också tidigare gemensamma erfarenheter. Under sin peregrinationsresa hade landshövdingen besökt Paris där Erik tidigare tillbringat en intensiv tid. Båda hade också varit med i Polen under Carl X Gustaf. Gustaf Kurck, som då tjänstgjorde som kungens generaladjutant, beskrev målande majestätets frukost som kunde bestå av spanskt vin och några semlor. Landshövdingen hade deltagit i plundringen av Warszawa där han stod för bortförandet av alla kopparkanoner och kyrkklockor. Själv fick han en kyrkklocka av kungen. Kurck var en lärd och levnadsklok person.

Från Mariestad red Dahlbergh till Göteborg för att avlägga rapport till kungen över vilka åtgärder som vidtagits inför truppsammandragningarna till Västergötland. Enligt Dagboken besökte Dahlbergh även Magnus Gabriel De la Gardie på Höjentorp i januari 1678 på sin resa mellan Skara och Mariestad. Slottet hade De la Gardie fått i bröllopsgåva 1647 av hustruns kusin, drottning Christina. Dahlbergh kom att besöka Höjentorp ett flertal gånger bland annat i sällskap med Rutger von Ascheberg. Från och med 1687 fick kungen tillgång till Höjentorp då gården övergick till att bli Kungsgård.

Efter rapporteringen till Carl XI i Göteborg slog sig Erik ned på länsmansgården Simonstorp (Simmatorp) cirka ¼ mil sydväst om Skara. I källorna anges att gården i slutet av 1600-talet ägdes av Anna Lake änka efter Johan Krabbe af Svaneby. Under kommande sekel blir Simonstorp kronoskatterusthåll och skall som sådant ha ägts av kronan. Gården kom att fungera som Dahlberghs centralort där regementschefer och landshövdingar

i kringliggande län kunde nå honom. Korrespondens, möten och diskussioner rörde "Durchmarsch", mat, kläder och furage för arméns underhåll. Flera av breven till honom under tiden på Simonstorp finns bevarade i det Dahlberghska arkivet på RA.

Bland dem som brevväxlade med Dahlbergh under den här tiden var den jämnårige Henrik von Vicken (1624-1690) som då var landshövding i Kalmar län och senare i Älvsborgs län. Brevet börjar med "Välborne H. öfversten..." Inför von Vickens begravning tillverkades ett huvudbaner som hängdes upp i Fänneslunda kyrka. Idag finns det på Borås museum. Henrik von Vicken var en okänslig person som flera gånger fick kritik av kungen för sin hårda attityd mot bönderna i länet. Det planerade anfallet mot Norge ställdes in och Dahlbergh fick ägna sig åt försvarsanläggningar längs Östersjöns kuster.

Brev till Dahlbergh från von Vicken. RA

Lacksigill på brevet med von Vickens vapen

Hustru Maria Drakenhielm

1666, då Erik var 41 år, hade han gift sig med den 16-åriga Maria Drakenhielm på Stjärnholm och vigselförrättare var Andreas Julinus d.ä. (1598-1674), kyrkoherden i Nyköping. Julinus kom från Julia i Utby socken i norra Västergötland. Kyrkoherdens son, Andreas Julinus (1636-1669), kom att under åtta år tjänstgöra som guvernör "hovmästare" för Conrad Falkenbergs söner. Först som informator sedan även som lärare under deras peregrinationsresa i Europa.

I mitten av januari 1678 kom hustru Maria till sin make på Simonstorp. Hon hade trots kyla och vinterföre rest från den Dahlberghska gården Skenäs i Södermanland för att träffa honom. Maria väntade nu parets sjätte barn och var i åttonde

månaden. Efter nästan tre veckor hos Erik återvände hon till Skenäs medan Erik begav sig till den sammankallade riksdagen i Halmstad där kungen befann sig.

Vid den här tiden anställdes en tjänsteman på Fortifikationskontoret som kom att följa Dahlbergh under resten av hans liv. Göran Blåman (1634-1714) tjänstgjorde som Dahlberghs personlige kamrer och sekreterare. Han fick ta hand om både familjeproblem och ärenden på Fortifikationskontoret. ”*Cammerer*” Blåman kom från trakten av Mariestad och tycks ha stått Erik närmast av alla förutom familjen. 1705 adlades Blåman för sin trogna tjänst och tog då namnet Blomhjelms men då hade Dahlbergh redan avlidit.

Suecia Antiqua et Hodierna

Under hela sitt yrkesverksamma liv tecknade Erik av sin omgivning och på 1660-talet beslöt han sig för att göra ett bokverk över Sverige. Redan Carl X Gustaf hade uppmuntrat honom och så gjorde även den kulturintresserade Magnus Gabriel De la Gardie. Det skulle vara en bok av samma praktfulla typ som hade börjat ges ut över platser och länder i Europa vilka han hade studerat under sina tjänstgöringar där. Under fyrtio år arbetade han sedan med olika medhjälpare på Suecia Antiqua et Hodierna. Många teckningar gjorde han själv men ett flertal ritades av hans tecknare på Fortifikationen. Därefter granskade och justerade Dahlbergh dem. Det kunde gälla allt från kompletteringar med människor, hästar, stenmurar, höjd och antalet fönster på hus, uthus eller att förtäta stadsvyer. Allt i enlighet med dåtidens sätt att visa ett motiv i så positiv dager som möjligt. Flera herrgårdar och slott var gamla och enkla byggnader. Men ägarna hade planer och ritningar på vad som skulle byggas nytt och förändras. Sedan kom reduktionen och något pampigt slott uppfördes aldrig.

Höjentorp ur Suecia Antiqua et Hodierna

Materialet från Västergötland i Suecia Antiqua et Hodierna innehåller fler kulturhistoriska minnesmärken såsom gravar, ruiner och märkliga naturområden än vad som tagits med från övriga landskap. Sannolikt besökte Dahlbergh själv flera av de platser och gårdar i Västergötland som kom att tas med i bokverket.

Dottern Anna Maria.

Erik och Maria fick åtta barn innan hustrun avled 1680 endast 30 år gammal. Två döttrar kom att överleva och få ättlingar, en av dem var dottern Anna Maria som föddes 1671. När hon var sjuutton år gifte hon sig med den nitton år äldre majoren Joakim Christian von Beijer. Familjerna var gamla vänner från det att Dahlbergh tjänstgjorde i Frankfurt am Main på 1650-talet. Dottern och svärsonen bosatte sig i Västergötland där Joakim var major vid Västgötadals regemente. I samband med sina tjäns-

teresor till västkusten försökte Erik alltid lägga in ett besök hos dotter och svärson.

Den 1 september 1689 kom han för första gången till ”herregården Frijstorp hwarest jag fann min k. dotter och h. maior Beijer wedh ett gott och helsosambt tillståndh”. Dottern väntade sitt första barn som också skulle bli Eriks första barnbarn. Något senare flyttade paret till en gård som omnämndes som löjtnantsbostället i Hårnum (Harrum). Det var ett av Kronans löjtnantsboställen beläget i Östra Tunhem socken i Västergötland. Under senare år stannade Erik allt längre hos familjen och företog inte några tjänsteresor medan han var hos dem. Han tycktes ha uppskattat att vara med den stora familjen i en ombonad hemmiljö där två av de sju barnen nådde vuxen ålder.

På flera platser i vårt land finns det kyrkor, gravor, slott och offentliga byggnader förutom alla skansar och befästningar vilka har Dahlbergh som arkitekt. Även hans bekanta fick hjälp med olika byggnader. Hit hörde Rutger von Ascheberg vars gravor vid Tyska kyrkan i Göteborg troligen har ritats av Dahlbergh. De två officerarna hade tjänstgjort tillsammans under flera decennier. Ascheberg ägde flera gårdar i Bohuslän men också ett hus vid Stora Torget i Göteborg. Flera av familjens barn hade avlidit som små och 1677 dog två av sönerna i sviter av skador från slaget vid Lund. Då var det naturligt för Ascheberg att kontakta Dahlbergh som han delade tjänstebostad med i Skåne inför planerna att uppföra ett gravkor i Göteborg. Den åttkantiga byggnaden, som kom att uppföras i början av 1680-talet, har i sin strama utformning stora likheter med övriga anläggningar som Dahlbergh har ritat.

Aschebergska gravkoret, Tyska kyrkan i Göteborg

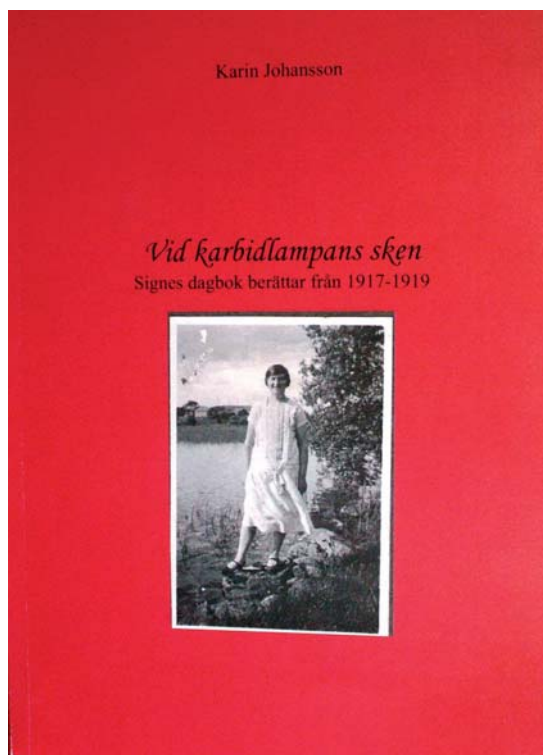
Dahlbergh hade fler kontakter med Västergötland och lämnade ytterligare spår efter sig. Hans uppbyggnad av det svenska försvaret stod sig i flera hundra år och många av hans civila byggnader ses fortfarande i flera av våra landskap. Suecia Antiqua et Hodierna kom ut drygt tio år efter hans död och blev det storverk som han tänkt sig. Det är Suecias bilder som förekommer när man i nutid skall skildra svensk stormaktstid. För den som vill läsa mer om Erik Dahlbergh har författaren nyligen kommit ut med en biografi över honom.

Inga von Corswant-Naumburg

Greve ERIK DAHLBERGH Kungligt råd, fältmarskalk och generalguvernör 405 s., illustrerad, Liberans förlag 2008.

ISBN 978-91-86091-00-2

Dagboksblad från TV-by

Signes dagboksblad berättar om livet i skuggan av första världskriget

Hur levde man i TV-byn Ödenäs i Alingsås kommun i början av förra seklet? Det kan man få veta lite om i nu publicerade dagboksblad skrivna av unga Signe Johansson. Dagboken skrevs de oroliga åren 1917 – 1919 av en tonårig Signe på en lantgård i Ödenäs.

Det är sin adoptivmors dagboksblad som Karin Johansson ger ut. Signe Johansson var född 1900 och alltså 17 år när dessa dagboksanteckningar inleds. Sju år tidigare hade hennes mor dött och lämnat maken ensam med tre barn. Som äldsta dottern, lillasyster Tekla var två år yngre medan brodern Johannes var två år äldre, fick förstås Signe tidigt ta över en husmors ansvar. Detta inte minst som pappa Fredrik utöver den egna gården var delägare i ett par andra och dessutom engagerad både i kommun- och kyrkopolitiken samt nämndeman. Han var alltså ofta borta och barnen fick sköta Västergården med mjölkkor, hästar, får och höns på bästa sätt.

Trött av slitet

Så hur Signe fick tid över att skriva är svårt att förstå, det mesta tycks ha skrivits framåt natten. Kyrkan spelar en stor roll och hon berättar ingående om kyrkbesöken och om olika präster och deras predikningar. Genom pappa kom också många präster samt predikanter från Evangeliska Fosterlandsstiftelsen på besök på gården. Systemen Tekla spelade orgel och ofta sjöng man psalmer tillsammans med gästande vänner.

Bara mellan raderna skymtar hur trött hon ofta är efter allt slit på gården. Världskriget märks egentligen bara när Tyskland kapitulerar och kejsaren abdikar. Den röda fanan hissas på kejsarslottet i Berlin och socialisterna regerar, skriver hon med stor sorg, och hon beklagar djupt kejsarens och Tysklands öde.

Spanska sjukan

Under dagbokstiden härjar också Spanska sjukan, en influensa som förmodligen varit den värsta farsot som drabbat oss med mängder av dödsfall även i Sverige. Men även där får man bara

på ett par rader veta att Signe själv varit mycket svårt sjuk under en lång tid.

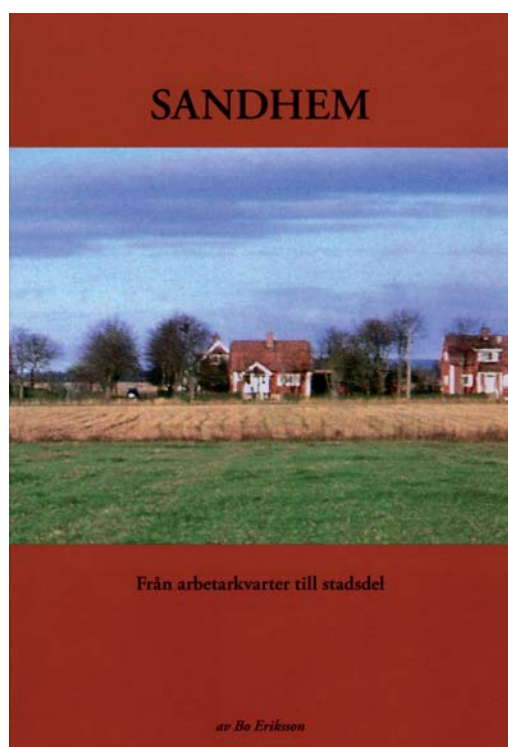
Samtidigt framgår att Signe nog är ovanligt välorienterad, hon läser flera tidningar och tydligen också många böcker. Men om världens och sin egen oro är hon förtegen. Bara någon gång anas att hon har problem att brottas med. Vad de gäller får man inte veta.

Ändå ger dagboksbladen en ganska bra bild av livet på västgötska landsbygd för hundra år sedan.

Hans Menzing

Vid karbidlampans sken. Signes dagbok berättar från 1917 – 1919. Textredigering: Karin Johansson. Utgivare: Karin Johansson, Vårgårda. 194 sidor med ett antal gamla svartvita bilder.

Sandhem i Trollhättan Från arbetarkvarter till stadsdel

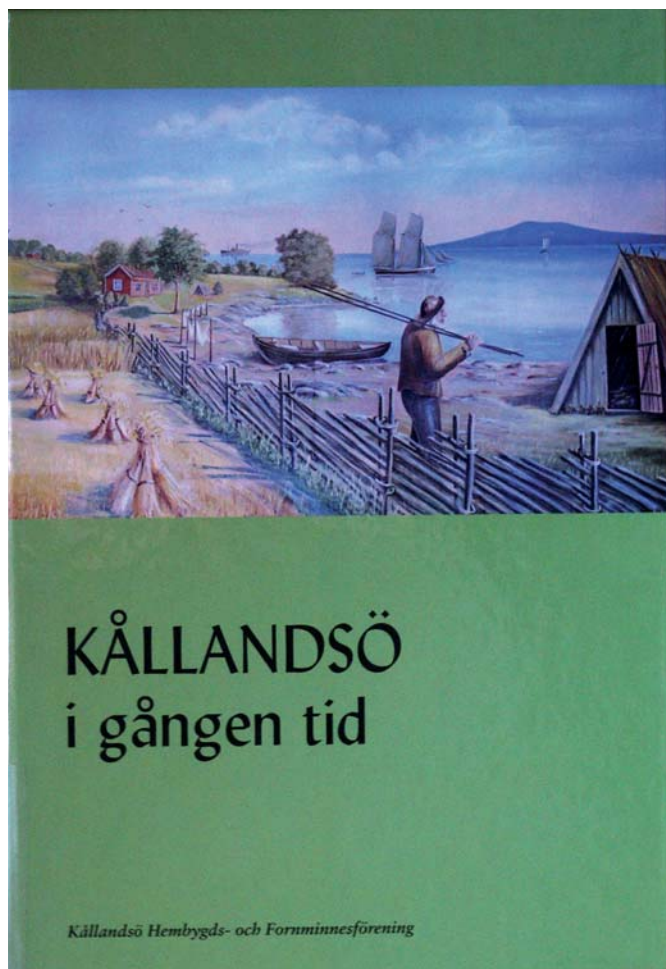
Författaren till boken om stadsdelen Sandhem i Trollhättan är Bo Eriksson. Han är född 1938 och växte upp i Sandhem som då var en del av Fosfatbolagets ägor. Efter universitetsstudier har han arbetat som lärare på folkhögskola och reporter på radio-sporten i Sveriges Radio Väst.

Han beskrivning om Sandhem visar på ett arbetarkvarter som i många stycken kunde betraktas som ett nybyggarsamhälle utanför den egentliga stadsbebyggelsen och utan tillgång till kommunal service som vatten, avlopp, väggunderhåll och kommunala transporter.

Det var genom att Stockholms Superfosfat Fabriks AB etablerade sig i Trollhättan och var i stort behov av arbetskraft. Avsättningen för företagets produkter ökade starkt under det första världskriget och därmed kunde en etablering ske i Trollhättan. Sandhems tid som arbetarområde håller i sig fram till slutet av 1960-talet. Idag är det som vilken annan stadsdel som helst i Trollhättan. Boken omfattar 103 sidor och är rikt ill. och är utgiven av Trollhätte-Gillet.

Johnny Hagberg

Gedigen hembygdsbok från Kållandsö

Kållandsö Hembygds- och Fornminnesförening har nyligen firat sina 90 år. Det gjordes med en jubileumsfestlighet i Församlingshemmet, där 275 hembygdsvänner fick lyssna till Claes Astin och bli bjudna på kaffe, kakor och tårta. Hembygdsrörelsen är stark på Kållandsö, man har egen hembygdsgård med intressanta samlingar, ett stort fotoarkiv och ordnar välbesökta aktiviteter året om.

Vid jubileet presenterades en hembygdsbok, Kållandsö i gången tid, på närmare 500 sidor och i den har bokens tio författare på ett sakkunnigt och initierat lyckats beskriva livet på Kållandsö som det levdes förr. Hjälp har man haft av av muntliga traditioner men också av uppteckningar av främst skepparen Simon Granath, Johannes Andersson från gården Värnamo och Jakob Isaksson från Sunnerstagaröden.

Boken är aktuell genom att redogöra för de utgrävningar vid Sunnerby, som vittnar om förhistoriska bosättningar. Tyngdpunkten ligger dock på skildringar av folklivet i något nyare tid. Läsaren kan lära sig mycket om jordbruket förr och att det ibland slog fel med missväxt, hungersnöd och utflyttning som följd. Den intresserade läsaren får också veta hur många oxar, hästar och fjäderfä det existerade åren 1867 och fram till 1927.

Fisket var en tillgång på ön och bidrog till att rädda livet på många Kållandsöbor och i boken redogörs det noga för de olika redskap som förr användes vid fiske. En bild på en krake förklarar enkelt hur detta skjul från hedentid ser ut. Och på läckerheten stuvad lake, en Kållandsöspecialitet, ges ett gammalt recept. Hur namnet Spiken har kommit till förklaras också.

Intressanta kapitel i boken är förteckningar över utvandrare

Otterstadsbor och över de indelta soldater som bott i olika torp på ön. Bröderna Larsson utvandrade till USA och lyckades bra över there, de gav namn åt distrikten Bernadotte och Alfsborg. Register från Wästgöta Dals regemente ger en bild av Sveriges krig, flera soldater satt fångna i Danmark på Karl XII:s tid och någon träffades av en kanonkula i Finland.

Sjöfarten har gamla anor på Kållandsö och flera kapitel ägnas åt hamnar och leder runt om i övärlden och naturligtvis berättas det om sjömanskrogar, särskilt då om den ökända krogen på Pirum. Flera fartygstyper har haft hemmahamn på ön, en del återges på foto och en noggrann förteckning över fartyg och skeppare från Kållandsö upptar flera sidor. De varv och båtbyggerier som drivit sin verksamhet får också stort utrymme. En märkligt fartyg byggdes under enkla förhållanden 1944 i Nya Nore, det hette Lilly och efter många år som lastfartyg, hamnade det i Karibien, där det under piratflagg seglade med turister.

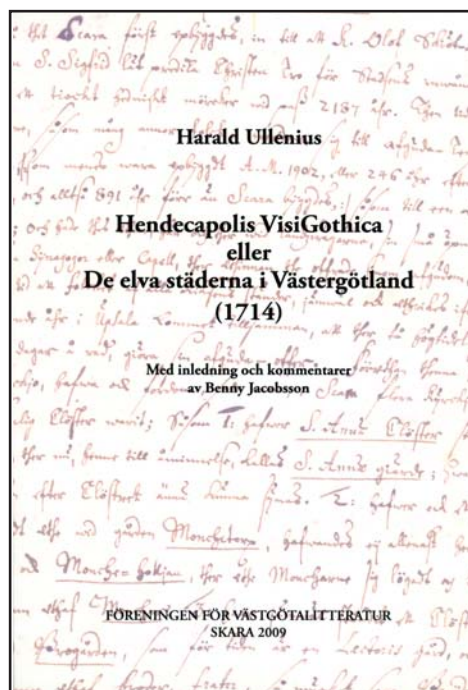
Boken om det forna Kållandsö är faktaspäckad, författarna har fått med det mesta av bygdens historia, från folkrörelser till äppelsorter, postlinjer, kyrkor, herrgårdar, skolor, vargskall och dansbanor. Förtjänstfullt är att Läcköslott bara ägnas ett par sidor, om det har det redan skrivits hyllmetrar.

Boken Kållandsö i gången tid är rikt försedd med foton, den är gedigen och innehåller ovärderliga fakta. Den kommer säkert att bli en omtyckt julklapp. Vad man efterlyser är register över personer och gårdar. En läsare hade också lättare hittat i boken om fakta och berättelser samlats i kapitel med liknande innehåll t ex jordbruk, folkrörelser, original etc.

Boken kostar 270:- + ev. porto.

Tore Hartung

Publicerad efter 295 år

År 1714 gjorde kyrkoherden i Järpås, Harald Ullenius, en beskrivning över de elva städerna i Västergötland. Det tog hela 295 år innan hans manus kom att tryckas! Föreningen för Västgötalitteratur har nu tryckt hans bok. Den omfattar 112 sidor och är inbunden med hårda pärmar. Fil. dr. Benny Jacobsson har översatt och kommenterat det svårästa manuset. Boken kostar 150:- och kan beställas från Föreningen för Västgötalitteratur, plusgiro 59 24 33 - 7. Ev. porto 25:- tillkommer.

Guldsmedens i Mariestad relation till den världsliga och kyrkliga makten, 1718 - 1723

Fortsättning fr nr 3-09

Johans brev får dock den effekt han hoppats på, i Rådstugurättens protokoll kan läsas:

1721, 26 maj: ... Dessutan berättade Strömbom att Magister Rudberg, är av Högvärdige Hr. Doctoren och Biskopen Svedberg hitskickat att ställa honom och hans hustru tillhoppa igen. (Magister Rudberg var lektor och medlem av Domkapitlet.) Detta verkar ha stoppat ett omedelbart konkursförfarande/utförsäljning av gården.

1721, 17 juni: går svärfadern till motangrepp:

... Samma dag uppviste Tullnären och Rådmannen Petter Bahr mäster Johan Strömboms brev till högvärdige Hr. Doctoren och Biskopen Svedberg av d: 12 Maj som av honom förelästes, med tillfrågan om han tillstår, vad som han där uti har skrivit, att han och hans hustru, föräldrarna alldeles orätterligen ställt sig emellan, och å bägge sidor dess goda uppsåt emot varandra, samt ogemenlige stundl. stora längtan och åtrå, att åter komma tillsammans, och sammanleva uti största kärlighet och enighet, ... Johan svarar ytterst uppkäftigt:

... Guldsmeden Mäster Johan Strömbom svarade att vad hans brev angår som han skrivit till Högvärdige Hr. Doctoren och Biskopen, vad uti hans svärfader Tullnären Bahr finner sig vara angripen, och oskyldigt angiven, vill han intet svara till, utan ville sådant hos Högvärdige Hr. Biskopen och Ven: Consistorion, varest saken är anhängiggjord, med giltiga attester och bevis fulltyga, säjandes att hans brev är lika som en budkavel omkring landet skickat.

Rådet gnisslade nog tänder över det där med budkavel men beslöt som följer:

Resolutio.

Såsom guldsmeden Mäster Johan Strömbom påstår vilja uti Ven. Consistorio med giltiga attester och bevis fulltyga vad han emot sin svärfader Tullnären Bahr skrivit; alltså kunde RådstuguRätten denna gången sig därmed ej befatta, utan har Mäster Strömbom, efter sitt påstående sig därom uti Ven. Consistorio att angiva, var efter RådstuguRätten sedan sig om denna beskyllning vidare yttra vill.

Johan hade redan den 19 maj skrivit ett andra brev till Biskopen, två dagar efter han råkat möta Maja Christina och bytt några ord med henne. I brevet påstår Johan att han och hans hustru språkats vid och nu är överens om att de vill flytta samman igen.

Detta var rent önsketänkande/lögn, vilket framgick senare när Rådet förhörde Maja Christina om samtalet. Johans brev av den 19 maj kände tydligen inte Rätten till den 17 juni, (ej heller

finns det bevarat i arkiven) men Petter Bahr fick senare tillgång till det och fortsatte därför att bygga upp sin talan mot svärsönnen i rådstugan:

1721, 3 juli:

Samma dag uppkom Tullnären och Rådmannen Petter Bahr, och begärde Rådstugurättens attestation, hurusom hans måg guldsmeden Mäster Johan Strömbom sig förhållit, sedan han till Säng och säte på en behagelig tid varit skild ifrån sin hustru Maria Christina Bahr, efter Ven: Consistori resolution, och så vida som Rätten bekant och veterl. är, så lever han Strömbom, än som tillförne uti dryckenskap och ej stort beflitar sig om något arbete uti sin verkstad, varest han kunde sig födan förtjäna, utan all den bästa och förnämsta lösa Egendomen uti huset distraherat och förskingrat, vilket under Stadens sigill, samt Borgmästare och Rådmän där skriftl. verifierades."

Med det protokollet som grund kunde Petter Bahr skriva ett brev, med 5 bilagor, till Biskopen, som svar på Johans brev den 12:e och 19:e maj:

1721, 4 juli:

... Högvärdige H. Doctoren och Biskopen, hembär jag ödmjukaste ?? för Communication av min måg Gullsmiden Mäster Johan Strömboms hos högvärdige H Doctoren och Biskopen ingivna skrift av d. 19 Maj nästl. var uti han angiver, det han och dess hustru, mig och min hustru orikterl.emot min vilja och förmodan hjärtel. och mer än kärll. talts vid och å bägge sidor deras goda uppsåt emot varandra, att åter komma tillsammans, och jag sedan uppå landsvägen skall min dotter hans hustru tilltalt att hon skulle följa mig, och ifrån sig begiva;

Och på det jag därutinnan ej må någon orsak hava till en sådan beskyllning, haver jag uppå Rådstugun låtit honom inkalla och honom sådant förhålla, tillika med min K. dotter Maija Christina Bahrs utlåtelse, som Rådstugu Rättens Protokoll sub No.1 och Rådmännens attest No. 2 utvisar: Och som han allt sedan skiljetiden med sin K. hustru levat värre och intet bättre, i ty han efter bifogade Rådstugurättens dom No. 3, med därå Högwählborne H. Baron och Landshövdingens Executorial, N:o 4 har allt den förnämsta, bästa och redbaraste egendomen uti huset distraherat och förskingrat, såsom hennes guldkedja, vilken han utsålt för 66 D. Silvermynt, samt trolovningsring, sammandels av silver, dess Psalmbok med silverbeslag som jag måst inlöst, förutan dess Brudesäng, ett stort Uhr och en Skattlåda med åtskillige linkläder och annat smått uti, som jag hos en granne borgare igenfunnit, och dessutan mycket annat mer som han igenom sitt liderliga leverne från huset tagit och försatt, som hosgående Rådstugu Rättens attest No.5 utreder, för vilka orsaker skull min dotter intet kan förtro sig att komma till honom, icke heller kan jag och min hustru henne där till övertala, utan ingen förhoppning till någon bättring står hos honom att förvänta; Alltfördenskund nödgas jag sådant högvärdige H. Doctoren och Biskopen, samt ven: Consistorium att föredraga, med ödmjuk begäran, högvärdige Fadren och ven: Consistorium täckes? göra dem emellan ett GunstRättvist slut, och efter ingen bättring är med honom, och han tillförne hotat henne både med värja och annat, det kunde de bliva åtskilde, efter ingen ren äktenskaps kärlek, dem emellan lärt stå att förväntas, emedan hela hennes kropp skälver och bävar, när hon hör talas om honom, så kan man väl tänka vad för kärlig sammanlevnad dem emellan skulle bliva, där de skulle vidare tillsammans komma, samt remiss hit till Magistraten om den beskyllning han mig tillvist. Avvaktandes en höggunstig resol. med förblivande

Mariestad
d. 4 juli 1721

Ödmjukaste Tullnären P. Bahr

Så medan Johan genom sina två brev i maj söker få domkapitlet att upphäva hemskillnaden begär nu istället svärfadern att domkapitlet ska utdöma skilsmässa!

Petter Bahr är otvivelaktigt den av de två som har de starkaste argumenten.

Och dessutom, i 5 bilagor, landshövdingens attest, stadens sigill och borgmästarens och rådmännens namnteckningar.

Men domkapitlet tycks trots detta inte ha fattat något formellt beslut vid denna tid, utan låter bara hemskillnaden fortsätta.

Och Johan fortsätter sitt "liderliga leverne", bl.a. den 13 juli döms han för att han slagit en grannfru blodig vid ett supgille, till böter för svärord och blodvite.

Värre följder blir det av supande och slagsmål:

1722, 24 februari: Johan har då fått besök av en broder, Jacob Strömbom, som nyss hemförlovats från sin tjänst som trumpetare i ett tremänningsregemente.

Bröderna dricker för mycket hos krögaren Crohm. Dom svär och skäller ut krögaren och hans son. Jacob drar sin värja och hugger sonen i axeln och Gullsmeden Johan Strömbom har ock uti köket tillfogat Chroms hustru över vänstra ögat ett blodvite att hon stor olägenhet därav haft.

Rådstugurätten såg nu en möjlighet att för gott bli av med Johan Strömbom och dömde därför bägge bröderna till mycket höga böter, så höga att de måste konfirmeras av Göta Hovrätt innan de kunde vinna laga kraft. Bröderna sattes i häkte efter brottet, i avvaktan på Hovrättens dom, som kom först i november 1722. Åtminstone Johan lyckades tidvis få någon att gå i borgen för sig och kunde då vara fri.

Han passade då på att den 20 juli 1722 sparka båtsmannen Johan Kampes hustru blodig i ansiktet, vilket ju ledde till ytterligare böter som också skulle underställas Hovrätten.

Samtidigt fortsatte Johan, i juni 1722, med samma taktik som 1721 – han skrev ånyo till Biskopen och begärde att Domkapitlet skulle upphäva hemskillnaden.

Domkapitlet bad då om kommentarer från svärfader Bahr, som i sin tur begärde attest av Rådet ang. Johan Strömboms leverne. Varken Johans eller Petter Bahrs brev till biskopen i juni och juli 1722 är bevarade, däremot Rådets attest till Petter Bahr:

1722 21 juli:

"...har sitt leverne alls intet rättat eller förbättrat, utan framfar, nu som tillförne uti sitt fylleri emot folk med slagsmål och överfallande, samt om nätterna går på gatorna drucken och sig oanständigt anställer, så att Magistraten gärna önskade, sen honom utur Staden komma, vilken attest under stadens sigill och Magistratens underskrift besannas."

Biskopen och Domkapitlet inser nu till slut att Johan är ett hopplöst fall och ansluter sig till Rådets hårda bedömning av honom i sitt protokoll:

1722, 1 augusti:

1. Uppvistes guldsmedens Mäster Strömboms supplique var uti han begärer slut i denna sak han med sin hustru Maria Christina Bahr haver, att han är skild från henne till säng och säte. Hvar emot såsom Magistratens attest bevisats att han är lika elak än som förr och att på predikstolen är bedit för honom, skrives Magistraten i Mariestad än, om de efter K.L. Cap. XVI § 11 honom Streumbom med fengelse eller annat sett i detta mål avstraffat, innan Consist.m till vidare extremum med honom skrider."

Extremum bör i detta sammanhang tolkas som skilsmässa. Magistraten stöder nu snabbt och effektivt Domkapitlets hårdare linje genom ett väl underbyggt svar

1722, 22 augusti : Där sammanfattar man först hela Strömboms syndaregister, bl.a. genom att i en bilaga visa alla de böter som Johan dömts för vid 25(!) olika brott (och oftast ej betalt) från 1718 fram till augusti 1722, totalt 100 D. Smt., samt avslutar med att säga att man nödgas avsäga honom hans burskap – alltså driva honom ut ur staden:

... lever han nu sist värre än som tillförne uti fylleri Excesser och slagsmål, så att han uti sitt raseri är funnen drucken liggande på gatan, och andra otillbörliga rum, som allt vidlyftigt är att beskriva, så att hos honom ingen bättring lærer var att förvänta, utan nödgas Magistraten honom ifrån denna stadens burskap avsäga, besynnerl. som han är angiven för 2ne grava Edsöresbrott, som han här i staden skolat begångit, ...

Domkapitlet fattar dock ännu inte beslutet om skilsmässa, utan verkar avvakta Hovrättens slutliga dom i de två målen.

1722, 9 oktober: genomförde Rådstugurätten slutligen den bodelning som man beslutat om redan i mars 1721. Detta som förberedelse inför det väntade beslutet om skilsmässa.

1722, 27 oktober: prövade Hovrätten domen mot Johan för spark i ansiktet på Johan Kampes hustru.

1722, 9 november: prövade Hovrätten domen mot Johan och Jacob för slagsmålet på Crohms krog. I båda dessa mål sänkte Hovrätten kraftigt de av Rådstugurätten utdömda böterna. Dock var inte sänkningen tillräcklig för att bröderna skulle kunna sättas på fri fot, vilket framgår av Rådstugurättens protokoll

1722, 15 december: ... att guldsmeden Johan Strömbom häftar för gamla sakören, och hos honom ingen tillgång finnes, om icke honom kunde tillåtas, för dess fattigdom skull få med arrest avsitta, alltså blev honom beviljat, och med första sig uti arresten inställa, och att Magistraten skulle hos Höglovl. Kungl. Hovrätten ödmjuk förfrågan göra, om icke guldsmeden Johan såväl som dess broder, för detta, Trumpetaren Jacob Strömbom, kunde få sina, här med Rådstugurätten sista pådömda böter, samt Expenser, på vatten och bröd avsitta." Så bröderna Strömbom fick fira julen 1722 med vatten och bröd i häktet i Rådstugan. Dessutom fick de troligen sitta flera månader in på 1723 för att avtjäna sina böter. Detta verkar ha inneburit en avgörande vändpunkt för Johan.

Kanske innebar fängelse på vatten och bröd att han tvingades avstå från alkoholhaltiga drycker under så lång tid att han blev kvitt sitt alkoholberoende.

1723, 31 augusti: skriver Johan till biskopen och domkapitlet och visar sig lidande och ångerfull och avvaktande "vederbörande domares omprövande" och i väntan på det "Bönfaller ... om frihet och tillstånd att få ... H:Salighetsmedel mig nu betjäna, och att ordres därom till Prästämbetet i orten måtte avfordrade bli".

Domkapitlet verkar ha givit ett positivt svar, för 1723, 3 november: har Johan återigen skrivit till domkapitlet och begär att hemskillnaden upphävs. Själva brevet är försvunnet, men dess 10 bilagor finns på Landsarkivet i Göteborg, här visas bilaga 1 och bilaga 6:

Bilaga 1

Att Gullsmeden Mstr. Johan Strömbom under tiden besökt Herrens H. Huus och Tempel, den stund vi Herrens ord utdelat, attestera av Mariestad d. 3 November 1723.

J. Torin

Anders Timell

Adjunct. Mariest.

Comminist. Mariest.

...

Bilaga 6

Uppå anmodan varder här med sandfärdeligen Attesterat, att

under den tid jag varit med mästern Strömbom bekant och uti samqvämen som åtskillige gånger varit, haver jag intet annat funnit eller av honom hört än det ärligt och lovande är, vilket jag ej underlåta bort, utan till Sanningens styrkio betyga av Mariestad d. 17. Octobris A.o 1723 Jonas Altén.

Altén var rådman, så med dessa två arttester hade Johan fått stöd både från den kyrkliga och den världsliga makten. De övriga 8 attesterna, nedskrivna på små papperslappar, är från olika grannar, som samtliga betygar att Johan uppfört sig väl.

Johan måste även under 1723 lyckats övertyga sin hustru, svärfadern och rådet

om att han skulle kunna föra ett normalt liv som guldsmed.

Troligen upphävdes hemskillnaden i slutet av 1723.

Domkapitlet verkar ej ha protokollfört detta, en återgång till normalläge i äktenskapet fordrade ju inget tillstånd från kyrkan. Att Johan börjat arbeta igen som guldsmed framgår av rådstugurätten

1723, 8 december:

Guldsmeden Mäster Johan Strömbom ingav uti rätten en skrift, var i han anhåller det hans Creditorer måtte till en viss dag instämde bliva att han får med dem liqvidera, vilket skulle med dem communiceras, att de till 18 huijus inkomma, och med honom, som bäst de kunna med honom liqvidera; men där det ej kan ske, vill Rådstugurätten, dem emellan lägga, vad rättvist prövas kan.

1724, 11 mars: meddelade svärfadern Peter Bahr i Rådstugan att han var beredd att inlösa saker som satts i pant av Johan, om inte Johan själv gjorde det.

Så med Rådets och svärfaderns hjälp skedde en selektiv avbetning av Johans skulder under 1724. Men Johans skulder från Sturm und Drang-perioden var ju mycket stora, så även om han troligen arbetade flitigt 1723 och 1724 räckte överskottet inte alls till för att betala alla. Främsta skälet till Rådets stöd till ackordsuppgörelserna är säkerligen att svärfadern ställt sig som garant.

Inom staden kunde tydligen Rådet hålla kreditorerna lugna, men

1725, 23 juni: spräcktes det väl inte helt opartiska ackordsförfarandet av en utifrån kommande brukspatron, som krävde att Johans fastighet skulle utbudas till försäljning. Detta var ju enda sättet att åstadkomma ett rättvist ackordsförfarande.

1725, 9 augusti: var ackordsuppgörelsen klar. Svärfadern hade då gjort upp med samtliga fordringsägare mot att han övertog äganderätten till Johans fastighet.

Svärfadern, som 1724 pensionerat sig som tullnär och flyttat till någon av de många gårdar han ärvt på Torsö, hade alltså slutligen rätt ut Johans ekonomiska situation för att rädda sin dotter och sitt barnbarn. Svärfadern var nog därtill nödd och tvungen.

Domkapitlets stöd för skilsmässa hade upphört under 1723 då Johan dels inte dömts till så hårt straff av hovrätten, dels hade börjat återgå till ett normalt och nyktert beteende som borgare och guldsmed.

Johan hade under krisen kommit till insikt att äktenskapet med Maria Christina Bahr var han enda livlina, han sökte hela tiden aktivt Domkapitlets stöd.

Det var Domkapitlets stöd till äktenskapet som tvingade Rådet att ge upp sin föresats att beröva Johan hans borgerskap och köra ut honom ur staden.

Johan stod 1725 i stor skuld till svärfadern – som ju nu ägde Johans fastighet – och var fortsatt beroende av dennes välvilja. Hade han fortsatt med sin återanpassning till normalt leverne hade han kunnat undvika framtida konfrontationer med världsliga och kyrkliga makten. Så blev det dock ej.

1725, 12 oktober: Instäms Johan till Rådstugurätten för att han varit berusad och slagit en granne blodig den 11 augusti. Johan ”tillstår sin brått och sina felaktigheter avbeder, samt förpliktar sig sådant aldrig mera göra, vilket om det sker, säger han denna sak skall för honom öppen stå.”

Men Johan klarar inte av att hålla sitt löfte. Under de närmaste åren är han ofta berusad eller lider av ”frässan”.

1728, 3 april: ”Så inkallades utur arresten guldsmeden Mäster Johan Strömbom, som sin tjänstepiga Kari Olufsdotter illa med hugg och slag hanterat ...”

Pigan var så illa därän att man fruktade för hennes liv.

Johan menade ”att han allenast litet plättat till henne” samt att han bett henne om förlåtelse och gett henne 3 D. Smt.; ”beklagandes Strömbom nu med gråtande tårar detta sitt väsende, och utlövade vilja bättra sig, säjandes sig blivit av andra bedragen att då dricka sig drucken, med mera. Samt att han intet skall gå utur sitt hus och något galit sig företaga.”

Rådstugurätten dom avslutades med följande varning: ”och här hos förmant, att hädan efter, sig vackert och väl skicka och förhålla så väl emot sin hustru som andra, och med beskedlighet framfara, så vida han tänker det straff undvika som lag och Kongl: förordnar. förmå, rätteretandes? att om Strömbom således kommer igen, och något oväsande på ett eller annat sätt gör, skall han genast uti Stadens arest inhäftat bliva.”

Denna skarpa varning hjälper inte. Johan har sjunkit alltför långt ner i sin alkoholism. Nu ingriper den kyrkliga makten och anmäler honom till Rådstugurätten:

1728, 6 juni:

”Såsom det högtärade Kyrkorådet vid denna Mariestads domkyrko, behagat till Magistraten översända ett Extract av dess hållna Protocoll d: 4 hujus, angående guldsmeden Mäster Johan Strömbom, som då efter Probstens Kallelse igenom Klockaren Johan Bergman till behörigt ansvar in för Kyrkorådet för sitt otidiga och syndiga leverne stämd var, som han uti sitt hus fört haver d: 24 maj sistl. med Eder, Svordom, Dryckenskap och Slagsmål med framlidne Rådsmannen Jöns Larssons son, Lars Jönsson Berg, var med de hela natten över continuerat till kl. 3 om morgonen, då Strömbom kommit med ett blodigt huvud och annan otidighet, så väl till Hr. Probstens som Hr. Borgmästaren med Lars Jönsson Berg, som och hade ett blodmärke mitt i pannan; men ovetet? de många åtvarningar som Hr. Probstens tid efter annan tillika med Magistraten lämnat Strömbom, att med sina Synder och otidiga leverne avstå, så har han ändå sig icke rättat, utan allt framgent där uti framhårdar; blivandes samma Protocoll honom föreläsit, och allt sådant föreställt, huru han sitt Syndiga leverne framfar, med föreställning, varföre och huru han understått sig efter Hr. Probstens kallelse ifrån Kyrkorådet absentera och Sydvärnat? göra, väl vetandes att han för många sina förgripelser, må undergå vad lag och Kongl: förordn. förmå.”

Rätten väljer att, istället för att döma honom till straff enligt ”världsliga” lagboken, döma honom till ett ”kyrkligt” straff. Kyrkan och staden hade ju här sammanfallande intressen.

Resolutio.

Alldenstund guldsmeden Mäster Johan Strömbom efter åtskilliga långt före detta till honom gjorde förmaningar och åtvarningar intet sitt oskickliga Syndiga leverne och väsende rättat haver, utan ännu med Slagsmål, Dryckenskap, Svordom och mera dylikt oanständigt framfar, så att Rätten väl kunnat haft fog i förmågo av Kongl: Majts: nådigste förordning de Anno 1686 och dess 6.§. döma honom, emedan alla de åtvarningsgrader och procedurer som högstbenent. Kongl: förordning föreskriver, äro förbi; men till att ännu försöka om han till sitt

leverne hädan efter bättra vill, har Rätten prövat för skäligt och rättvist, det skall Mäster Johan Strömbom, i anledning av Kongl: Majts. Nådigste utgivna privilegier för Samtel: Prästerskapet på Riksdagen år 1723 den 16 october, sitta en Söndag i Ståcken vid Kyrkodörren; med åtvarning, att där han sig där efter intet eller rätta vill, skall med honom vidare efter lag och Kongl: Majts. Nådigste förordningar förfaras.

1728, 17 juni: Johan begär i en skrift att få Stockstraffet ändrat till böter, vilket ”Rådstugurätten icke kan villfara, ej heller ifrån sin fällte dom och resolution i detta målet skrida, eller detsamma ändra.”

1729, 29 juli:

...Gullsmedens Mäster Johan Strömboms hustru dygdesamma Maria Christina Bahr lät ingiva en böneskrift, angående dess mand honom ådömde straff att sitta en Söndag i ståcken som Högloff: Kongl: Hofrätten Confirmerat haver, anhållandes, att han detta ståckestraff måtte med penningar få försona emedan hon berättar, sig över detta honom pådömda straff vara så engslig och klenmodig att hon befarar därvid själavåda; Ty skall detta Hr. Baron och Landshövdingens högrättvisa skärskådande, nu därställas, om och huruvida detta straff under Kyrkorådets beprövande kan remitteras och bliva med penningar försont.

När Johan begärde ändring i domen blev det blankt nej, men när hans hustru begär ändring till böter med motiveringen att hon blivit så ängslig och klenmodig inför makens stockstraff att hon befarar själavåda för sig själv, då beviljar Rådet ändring. Att hustrun var rådmansdotter spelade säkert in.

Vi kan också här se hur effektivt stockstraffet kunde vara. Symbiosen mellan Kyrka och Stad innebar en mycket stark social kontroll av individerna.

Johan hade tidigare i stort struntat i alla bötesstraff han fått, men den sociala skammen av att sitta i stocken blev för mycket för honom och hans hustru.

Trots att han redan från slutet av 20-talet var så gravt alkoholiserad att han inte kunde sköta sitt guldsmedsarbete så medförde stockendomen 1728 att han inte förekom i Rådstugurätten i några fylleri- eller slagsmålsfall under hela 6 år!

1734, 25 maj: Anmäler byfogden Johan för fylleri och han döms till 5 D. Smt. i böter.

1736, 6 september:

S.d. angav Stads fiscalen Lars ambjörn Funke guldsmeden mäster Johan Strömbom för övrat slagsmål på Sämskmakare mäster Johan Mattson hustru förleden den 4 hujus. Sämskmakaren mäster Petter Tornberg på sin Svärmoders mäster Mattsons hustrus vägnar till städes, förklarar sig intet påstå mäster Strömbom någon plikt för detta slagsmål utan eftergiver sin talan i detta mål, emedan mäster Strömbom därom troligen anhåller och beder om förlåtelse. Parterna gjorde avtråde, och emedan Rättens ledamöter har sig bekant, att mäster Strömbom har ett förstört och sönderslaget huvud, så att han intet tål att dricka ett stop öl; alltså vill Rätten vid samma förlikning låta förbliva, jämte allvarsam förmaning till mäster Strömbom, att han hädan efter aktar sig att begå något oväsende.

1737, 23 mars:

S.d. Sämskemakaren Konsterfarne Mäster Bengt Tidergren låtit till idag instämma Guld och Silversmeden Mäster Joh: Strömbom för okvädningsord och skällsord. Parterne tillstades, förklara muntel: å bägge sidor sig vara förlikte och cederar Tidergren sin talan i detta mål; alltså som parterne sins emellan äro överenskomna och förlikte, vill Rätten därvid låta bero och förbliva.

Det är av dessa två fall tydligt hur rådet har överseende med Johans beteende. Ekonomiskt var han inte någon belastning för staden eftersom han och familjen försörjdes av hustruns familjs

gårdar på Torsö. Och så länge han inte gör någon större skada så ser rådet mellan fingrarna på fylleriet.

Men det blev kyrkan som slutligen kom att sätta punkt för Johans tillvaro som alkoholiserad guldsmed och borgare i Mariestad.

1738 hade Mariestad fått en ny präst, inflyttad från Värmland. Magister Tengroth blev senare under 1738 rektor för Mariestads skola och kyrkoherde i Leksberg.

Magister Tengroth blev allvarligt provocerad av den druckne Johan Strömbom vid husförhöret hos denne att han anmälde Strömbom till Rådstugurätten:

1738, 13 mars S.d. anklagades mäster Strömbom för det han nu ånyo varit drucken, överdådig och otidig i sitt hus, berättades Magister Tengroth närvarande, att när han Magistern hölt husförhör hos denna mäster Strömbom var han så drucken, att det ögonskinnligen kunde märkas, och därjämte så otidig, att herr Magistern för hans ledsamma svärande inte kunde göra sin Syssla som han borde.

Rådmannen Hoof berättar likaledes, att mäster Strömbom samma morgon husförhöret hölts kommit in till Rådmannen uti hans hus och varit så drucken att Rådmannen intet kunde lida honom, utom måste leda honom ut igenom dörren.

Mäster Strömbom tillstår, att han drack hemma med sin svärmors bönder, varföre herr Magister Tengroth påstår, att mäster Strömbom måtte plikta efter brott sina såväl för dryckenskap som Eder och Svordomar.

Johan dömdes till 10 D. Smt i böter för ”för andra gången förövrat fylleri”, enligt nya lagen från 1734.

Hans chef, Wahlborg, som varit komminister i Mariestad från 1728, hade nyss blivit utnämnd till kyrkoherde i Medelplana men upprätthöll den vakanta kyrkoherdebefattningen i Mariestad efter Fägersten (död 1737).

Wahlborg och Fägersten hade troligen tidigare sett mellan fingrarna på Johans leverne av ”sociala skäl”. Nu kunde dock Wahlborg ej neka att stödja Tengroth.

De båda besökte Johan en vecka efter ovanstående dom.

Då de fann Johan berusad, anmälde de honom på nytt för fylleri

1738, 22 mars

Mäster Strömbom tillfrågades härom, men nekar sig varit drucken, utan allenast något litet yr.

Men sedan herr Magister Tengroth övertygat mäster Strömbom suttit och supit brännvin med en bonde samma dag, bekände mäster Strömbom uppå tillfrågan, att en bonde från Landsbergs? gäld, samma dag varit hos honom, och köpt brännvin av hans hustru, då han tagit en sup med honom.

Och emedan Mäster Strömbom nu inför Rätten utlovar, att han hädanefter alldeles skall avstå med brännvins supande, eller dricka sig drucken av öl, han dessutan besvärar sig, att dess hustru är mycket svår emot honom, det även en del av Borgerskapet Strömboms grannar intygar vara sant, att hon ofta honom överfaller och förargar.

Johan är nu reducerad till ett försupet vrak. Den tidigare hustrumisshandlaren har blivit offer, nu istället själv ofta överfallen av sin plågade hustru! Rådet verkar närmast ha medlidande med både honom och hans hustru. Men prästerskapet står kvar med sina krav att Johan ska dömas för fylleri och

1738 10 april

... Mäster Strömbom närvarande tillstår, att han förleden 3:je dag Påsk vara drucken, men beder om förskoning från straff, emedan han är så plågad av huvudsvaghet, att han intet tål ett stop dricka. Herr Magister Tengroth tillstades, berättar sig sett mäster Strömbom samma dag vara drucken; Varföre påstås laga plikt. Likaledes påstår herr Kyrkoherden Wahlborg, att mäster

Strömbom måtte lagl. plikta för den förra angivna dryckenskapen. Parterna gjorde avträde.
Rätten stannade i följande slut.

Utslag

Alldenstund mästare Strömbom, oakadt? Rådstugurättens stränga förmaning till honom d. 22 nästl. Marti, att avstå med fylleri och dryckenskap, efter sitt med gråtande tårar gjorda löfte, att upphöra med ett så gudlöst leverne, icke kunnat avhålla sig ifrån öl och Brännvins supande som han då utlovade, utan nu ånyo blivit anklagad för Dryckenskap, fylleri och Sväreri; Så dömdes Johan för tredje gången förövat fylleri till 15 D. Smt. Och för fjärde gången förövat fylleri till 20 D. Smt., varav hälften gick till anmälnarna Tengroth och Wahlborg.

Det var alltså mycket höga straffsatser som utdömdes. Rådstugurätten, starkt pådriven av kyrkan, markerade med eftertryck att man inte längre kan acceptera Johans leverne.

Och de hårda domarna tycks denna gång gett resultat, eftersom det är sista gången Johan blir dömd i Mariestad. Han återfinns fortfarande i mantalslängderna för 1739 och 1740, men 1741 är han borta.

Johan och hustrun Maria Christina hade 1741 flyttat till en liten bondgård i Attorp i Fredsbergs socken, någon mil nordost om Mariestad. Johans fastighet i Mariestad, som svärfadern 1734 testamenterat till sin dotterson Peter Strömbom, såldes 1740 till en kusin till Peter. Kanske för att bekosta Peters Uppsalastudier – han hade 1739 tagit studenten i Skara.

I Attorp levde Johan och Maria Christina ett synnerligen margert lantliv från 1741 till 1760. Gården omfattade endast 3/16 mantal.

Johan, som ju slutat verka som guldsmed runt 1730, titulerades dock fortfarande "Mäster" de gånger han nämns i kyrkoboken. 1761 har paret flyttat till sonen Peter i Järpås, som blivit kyrkoherde där.

Och i Järpås dör Maria Christina i januari 1762 och Johan i april 1763.

Någon gravsten efter dem finns ej.

Men deras sons gravsten är den äldsta på kyrkogården :

"Här Vid Hvilar Prosten Petrus Strömbom Blef Pastor i Hjerpås År 1759 Sal: Afled Den 7 Maji År 1777"

Det är något fel på den svenska kyrkan, klagade Ringaren i Hasse Alfredsons monolog om Pastor Jansson i Gröna Hund 1962. Man skämtar inte längre ens om de skojigaste prästerna. Men det är inte sant. I nya numret av Tidskriften Västgötajul försäkrar Karl-Erik Tysk att Vi äro glada präster alltifrån Skaraborg, och berättar anekdoter om en rad kolleger. I några fall rätt elaka historier!

En verklig klassiker bland prästhistorierna är förstås den om biskop Hjalmar Danell som skulle resa till Indien för en konferens och satte sig på tåget vid den då stora järnvägsstationen i Skara. Konduktören tittade till lite extra på den tjocka bunten med biljetter, men letade vant fram rätt färdkort, klippte till och sa tryggt som bara en västgöte kan: Calcutta, då blir te å buta i Stenstörp!

Sköter jag själv

Prästerna kunde vara högst mänskliga också. Som prosten som hamnade på hemmet och en dag fick besök av en något karismatisk lagd diakonissa. Hon föll på knä vid sängen och uppmanade prosten: Låt oss be.

Men prosten bara klappade henne på axeln och sa: Det där sköter jag själv. Berätta du hur det är på stan istället.

I häftet finns mycket prästerligt, redaktören har väl uppmanat sina kolleger att skriva. Så förutom en sedvanlig betraktelse, denna gång skriven av Lennart Fridefors som även berättar om den egna prästgården i Västra Tunhem, av Linné utnämnd till Det jordiska paradiset, så skriver Nils Hjertén om prästgårdsliv på 30- och 40-talen.

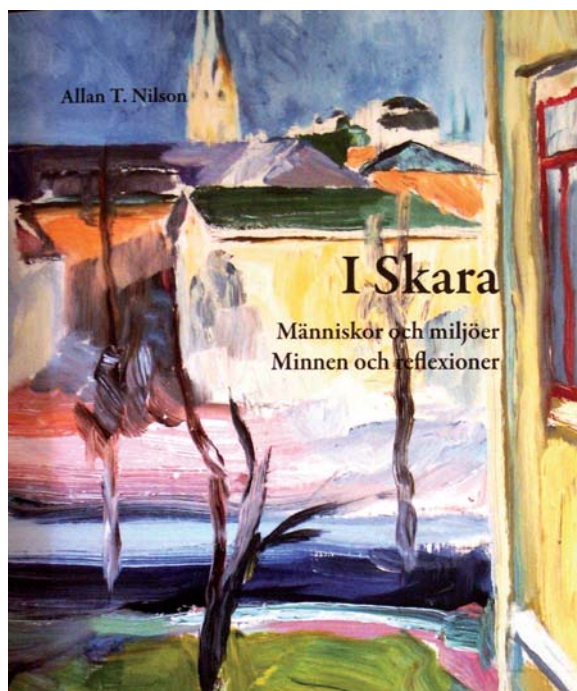
Lyckad Nordpolenfärd

Där finns som vanligt en brokig blandning av berättelser om livet förr i västgötabygden, och bland annat berättar Karl-Erik Eklann om ingenjör Andréens enda lyckade ballongfärd, den som ledde honom till Nordpolens konditori i Vara. Lite längre tillbaka i tiden (till 900-tal) går Håkan L Lindström som försöker fånga spåren efter Skoglar-Tosten, som enligt sagorna skulle vara far till den livsfarliga Sigrid Storråda och morfar till namnkunniga kungar som Olof Skötkonung och Knut den store.

Hans Menzing

Västgötajul. Tankelänkens Jultidning 2009. Redaktör: Johnny Hagberg. Antal sidor: 38 med många illustrationer.

Ett köpmanshus i Dômens skugga

Skaraskildring. I en ny bok skildrar Allan T Nilson sitt Skara med ett myller av människor och miljöer

Allan T Nilson tar läsarna med på en tre generationer lång rundvandring i sitt Skara. Startpunkten är 93:an, huset vid torget i Skara, närmaste granne med Domkyrkan. Berggrens källare kallades det också, och ägdes av Allan T Nilsons farfars svärfar, källarmästare C J Berggren. Vandrigen resulterar i en berättelse om småstadsideyllen Skara sedd ur den egna släktens perspektiv med ett myller av människor och miljöer framkallade ur minnena.

Farfar Nicolaus August Nilson gjorde en verklig klassresa från bondpojke i Sjogerstad till ansedd köpman och rådman i stifts-staden Skara där han blev svärson till källarmästare Berggren, även han med en blygsam start. Han kom som 18-åring till Skara och 93:an, och kallas först för källargosse. Senare blev hans källare samlingsplats för den lilla stadens societet vid festligheter, men där smög också tillresande i affärer sig in för att befästa ett avslutat köp på lämpligt sätt.

I denna fastighet förekom en rad olika verksamheter fram till 1936 då en brand ödelade den, och därefter hette platsen i många år Brända tomten. Nu ligger där kommunala förvaltningar, och rangen som en mötesplats fortsätter.

Levande berättelser

Med hjälp av fars berättelser och egna minnen ger Allan T Nilson en förbluffande detaljrik och levande bild av livet kring detta köpmanshus i domkyrkans skugga. Inte minst var det liv och rusch på lördagarna när folk från den omgivande landsbygden sökte sig till stan med sina hästdragna vagnar.

Berättelsen fortsätter sedan fram till våra dagar, även om den tidsmässiga tyngdpunkten ligger slutet av 1800- och början av 1900-talen. Det allra mesta ses ur släktens perspektiv, farföräldrarnas och föräldrarnas vänner presenteras liksom unge Allans kamrater, inte minst i tennis och fotboll. Men naturligtvis får läroverket och dess lärare stor plats, liksom särskilt minnesvärda

byggnader i Skara. Kultur och politik granskas också.

Allan T Nilson växte upp i Skara och blev här Skaradjäkne, enligt en Skarabiskop är detta det finaste man kan bli, sedan går det bara utför. Men Allan blev också docent och museichef i Göteborg innan han nu återvänt till hembygden.

Nostalgisk vetenskap

Och det är både med nostalgiska återblickar och vetenskaplig detaljkänsla han skildrar sin stad och dess människor. Boken innehåller en oerhört stor mängd fakta om Skara under drygt 100 år, och utgör en verklig guldgruva för släktforskare och Skaravänner. Inte minst eftersom de allra flesta namnen ges adress och ofta ett miniporträtt.

Bildmaterialet är överdådigt, berättandet ges liv av mängder av fotografier av de människor som figurerar. Oftast vardagsbilder som ger en sannare beskrivning, även om den tekniska kvaliteten inte alltid är på topp.

Stadskartor gör det lättare att följa med på vandringarna i gamla Skara. Då och då blommar författaren ut i färg- och doftrika skildringar av livet förr, och det kunde verkligen vara brusande och omväxlande. Skara Gilles ålderman Bengt Palm kan i sitt förord berättigt glädjas åt att hans gille medverkar till en ny bra dokumentation av en del av stadens långa historia.

Hans Menzing

I Skara. Människor och miljöer. Minnen och reflexioner av Allan T Nilson, museiman och etnolog. Förlag: Skara Gille. Antal sidor: 195 rikt illustrerad. Boken kostar 200:- + ev. porto 40:-.

Bert Moberg
Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.
Sökserve av böcker.
Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bykort.
Korrekt värdering
Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet månd-fred 13-18, lörd 10-13

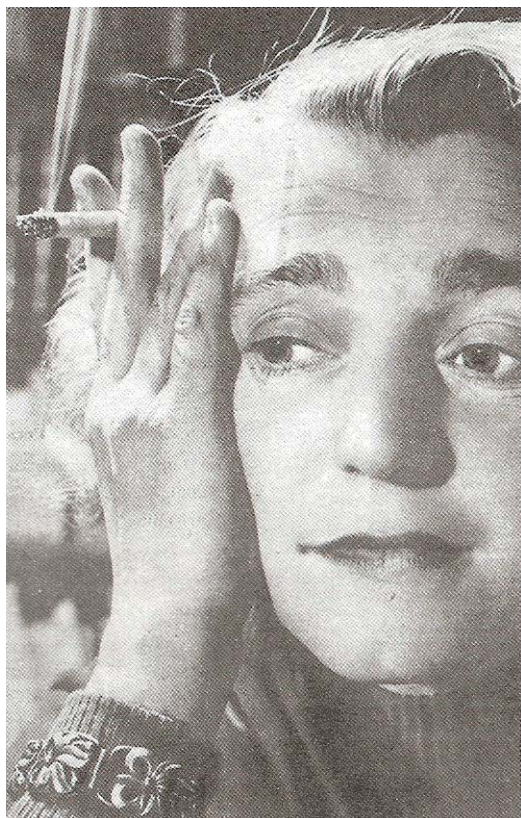
ANTIKVARIAT
LECTURA
TORPA CENTRUM
JÖNKÖPING

Björngatan 17 A • 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 • 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER
Måndag – Fredag 13.00 – 18.00
Lördag 10.00 – 13.00
Andra tider efter överenskommelse

Köper och säljer: böcker, boksamlingar, vykort, äldre dags- och veckotidningar, småtryck, broschyrer m.m.

Majken Cullborg – barbackatösen som blev författare.

I föreningens Meddelande från februari i år blev Inge-
mar Andersson – romanförfattare från Hjo, uppmärk-
sammad. Även om han var okänd för de flesta så fick
han i alla fall ett flertal romaner utgivna hos Bonniers –
det måste anses som en prestation så god som någon.

Det fanns en annan författare i Hjo som kan förtjäna att berättas
om. Jag tänker på Majken Cullborg som bodde större delen av
sitt vuxna liv i det vackra Björkenäs alldeles norr om staden Hjo.
Ingenstans är utsikten över Vättern och Omberglandet vackra-
re. I fem decennier bodde hon här i den egna gula herrgårdsvil-
lan, nära sjö och skog med en stor trädgård och huset fullt med
schäferhundar. Men Majken Cullborg var född i Halmstad och
vid åttio års ålder bröt hon upp och återvände till födelsestaden.
Det var år 2000.

Majken var en pojkflicka som inte ville ha mammas fina klän-
ningar. Hon önskade sig helst en overall med luckor fram och
bak, en sån som pojkar hade. Hon gick till rektorn och frågade
varför inte flickor fick ha långbyxor – en opassande fråga på den
tiden. Efter studentexamen drömde hon om Lund men efter
tre terminer fick hon nog. Hon fick chansen att skriva en text
till Hippodromen i Malmö och efter ett vikariat på Hemmets
Journal så fick hon smak på veckopressen. 1945 kom hennes
första roman "Barbacka" på Bonniers som recenserades med
orden "inte precis någon läsning för konfirmander". Det blev
skriverier om boken och upplagan sprang snabbt upp i 54.000
ex. Europa Film köpte rättigheterna och Bengt Ekerot regis-
serade filmen som hade premiär 1946. Publiken fick se Gunnar
Boström, Erik Hell och Sven Lindberg på hästryggen.

Vid den här tiden ville Majken gärna ha barn men helst inte
någon make och en dag kunde chockerade Halmstadbor läsa
under rubriken Födde: "Min son. Majken Cullborg". Ingen
fick då veta vem som var pappan men numera är det ingen
hemlighet att fadern var Edvin Adolphson som Majken lärde
känna när han gästade Malmö stadsteater.

1952 var det premiär för Majkens andra film "För min heta
ungdoms skull" i regi av Arne Mattsson. Nu var det Nordisk
Tonefilm som producerade med Folke Sundquist i huvudrol-
len. Han var då ordentligt i ropet efter det att "Hon dansade en
sommar" spelats upp på biograferna.

I slutet av fyrtioalet hade Majken gift sig med en lantbrukare
och levde i Dalsland några år. Hennes andra äktenskap var med
skådespelaren Erik Hell.

Totalt producerade Majken Cullborg tolv romaner under
åren 1945 – 1969, utöver detta stod hon för ett otal antal över-
sättningar av andras verk.

På ålderns höst kände Majken Cullborg att krafterna började
tryta och hon flyttade tillbaka till sin gamla hemstad. Men hon
trivdes inte där, staden hade förändrats och de gamla vännerna
likaså. Hon längtade tillbaka till sin stora vackra villa vid Vät-
terns västra strand. Hon avled år 2006.

Göran Midman

Källa: Föreningen Gamla Halmstads årsbok 2005.

MATS REHNSTRÖM
Rara böcker, bibliografi & handskrifter

ANMÄL DIG FÖR ANTIKVIARIATETS
NYHETSBREV

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rehnstrom@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrehnstrom.se

Gård i gränsbygd med lång historia

Tostekulla gård vid sjön Lygnern i Sätla socken på
gränsen till Halland låg ofta i farozonen under de eviga
striderna mellan danskar och svenskar. Krig förr hand-
lade mest om att bränna och härja fiendens gårdar och
Tostekulla låg illa till, inte minst under Hannibalfejden
på 1640-talet vet vi att många gårdar i bygden drab-
bades.

Tostekulla betyder förstås Tostes kullar, och på andra sidan Lyg-
nern ligger byn Tostared som betyder Tostes svedjor. Här måste
alltså ha bott en mycket rikt och mäktig man med namnet Toste,
och vill man spekulera riktigt så är ju den mest kände med
detta namn den framgångsrike vikingen Skoglar Toste, anfader
till Olof Skötkonung och hans ätt. I alla fall om man får tro
sagorna.

Örjan Hill väljer att hålla sig på jorden och spekulerar inte i sådana äventyrligheter. Äldsta anteckningarna om Tostekulla kommer från 1546 då gården var ett frälsehemman, ägdes alltså av en adelsman. Även i fortsättningen figurerar adliga släkter, liksom en skeppsredarsläkt med anknytning till kaparkaptenen Lasse i gatan.

Det betyder inte att alla varit rika. Anders Andersson kring år 1700 hade det knapert. 1702 dömdes han till böter för att ha huggit ned fyra ekar, och det fick man inte. Ekarna skulle kronan ha att bygga krigsskepp av. Eftersom Anders inte hade pengar drabbades han istället av spöstraff. Detta hindrade inte att han åtalades igen för samma sak, och trots att han skylldes på grannar pryglades han igen, denna gång ännu hårdare. Vid det laget hade han fått lämna Tostekulla och bodde på ett knekttorp i Halland.

Men de flesta av gårdens ägare levde nog stillsammare. Detta är en mycket välskriven och faktarik bok om en släktgård, Örjan Hill har ju tidigare dokumenterat sitt kunnande i en rad böcker. Han svarar också för många bra bilder tillsammans med fotografen Jan Töve.

Idag ägs Tostekulla av Ulrika Hansson och hennes man Martin Johansson, som renoverat den pietetsfullt. För att dokumentera gårdens historia har pappa Göran Hansson beställt denna gårdsbeskrivning, som blivit en mycket vacker bok.

Hans Menzing

Tostekulla. Författare: Örjan Hill. Fotografer: Örjan Hill, Jan Töve med flera. Utgivare: Göran Hansson, Box 35 057, 40024 Göteborg, tel 031 – 40 14 89. 93 sidor med massor av härliga färgfoton plus gamla kartor i färg.

BÖCKERNAS HUS

antikvarisk bokhandel, Lars Angshed

öppet: mån-fre 10-18, lörd 9-13

Slingvägen 1
Box 100, 549 21 TIDAN

tel: 0500-470052
mobil. 0737-430293

www.bockernas-hus.se

Kinneullebanan – lite historia och många bilder

I höst har det kommit ut en vacker bok, fylld av utsökta färgfotografier från dagens Kinneullebana och med nostalgiska teckningar och tillbakablickande texter. Fotografer, tecknare och författare till texterna är Mimmi Larsson och Lovisa Thorsén. De har valt att begränsa sig till sträckan Lidköping- Mariestad med dess 12 stationer och det har gjort boken behändig och överskådlig. Fotografier har tagits på de tidstypiska stationshus som står kvar, tyvärr är många rivna medan andra har förvandlats till oigenkännlighet genom att bli moderna bostadshus. Vackra bilder finns också på Kinneullenatur, rälsbussar, varningsskyltar och en dressin.

Dressinen omtalas i texten som ett dagligt arbetsredskap för den banvakt som från sin banvaktstuga hade att övervaka en sträcka av banan. Han hade också till uppgift att kontrollera, att de som gick på banan hade gångbiljetter. Det såldes faktiskt sådana, vägarna var krokiga medan banan var rak och många meter kunde därför tjänas in av fotgängarna.

Författarna berättar i sin historik att banan stod färdig omkring 1900 och att den byggdes i smalspårsvidd av enskilda bolog. Beslut om normalspår togs 1948 men det blev klart först 1962.

Tågtrafiken på Kinneullebanan är i dag endast en spillra av vad den var förr i tiden. Då puffade ångloken fram dragande vagnar av betor till sockerfabriken, aspstockar till tändsticksfabriken, järnvaror till Meken och leror till Porslinsfabriken. Dessutom forslades spannmål från jordbruksbygderna och kalk från Kinneulle. Fabrikenas färdiga produkter gick sedan också per järnväg ut till konsumenterna.

Passagerare kunde åka I, II och III klass, köpa tidningar av en tidningspojke, vid skymningstid se på när konduktören tände gasbelysningen i kupéerna, känna den stickande kolröken och höra uppmaningen om att stänga alla dörrar och grindar vid avgång. Detta hände för inte alltför länge sedan och ännu lever minnet av smalspårsepoken, men dessvärre av ett krympande antal människor.

Kinneullebanan har i decennier hotats av nedläggning, men verkar ha räddats. Det talas nu om elektrifiering och snabbtåg till Göteborg och mot Stockholm. Det liksom miljötänkandet, spårbunden trafik är ju bränslesnål och har små utsläpp av koldioxid, gynnar banan.

Den vackra boken Kinneullebanan hyllar sträckan Lidköping-Mariestad och har förtjänstfullt bidragit till att bevara och förstärka många människors nostalgiska minnen av en svunnen järnvägsepok

Tore Hartung

Mimmi Larsson, Lovisa Thorsén, Kinneullebanan. Lidköping-Mariestad. 21 s

SOLDATLIV

859 Band å di andre knekta

SOLDATLIV

859 Band å di andre knektá

Texten av BJÖRN LIPPOLD
Illustrationer LEIIF HOLGERSSON

Boken är i A4-format och beskriver genom Björn Lippolds text och Leif Holgerssons bilder ett stort antal händelser som har med indelta soldaters liv att göra.

Beställningar sker genom plusgiro 59 24 33-7 pris 260:- + ev. porto 66:-.

Seminarium om jungfru Maria

lördag 20 mars i Vara konserthus

Medverkar gör textilkonstnär **Birgitta Nordström**, författaren **Maja Hagerman**, litteraturprofessor **Eva Haettner Aurelius**, teologen och konstvetaren **Stina Fallberg Sundmark**, pianisten **Anna Christensson**, skulptör **Åsa Holmlund**, journalist **Elisabet Stålbom**.

Vi besöker galleri Skarliden och utställningen "Tolv konstnärer tolkar Jungfru Maria".

Alla intresserade är välkomna. Kostnad 450 kronor (inkl lunch). Anmälan senast 3 mars till Skara stift, kursanmalan.skarastift@svenskakyrkan.se eller 0511-262 00.

Skara stift
SVENSKA KYRKAN

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Skaffa en egen prenumeration på *Mimers brunn* - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland
Helårsprenumeration 250:- (6 nr)
Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286
texta namn och adress. För info: vatteljuset@telia.com eller tel. 0512/205 19

FLOBY ANTIKVARIAT

Öppet: söndagar 13-19 (hela året).

Tfn 0515 40940, 40773

email: flobyantikvariat@telia.com

Äntligen en bok om svenska prästgårdar!

MARTIN GIERTZ

Svenska prästgårdar

KULTURARV - TRÄDGÅRDAR - BYGGNADSVÅRD

CARLSSONS

Martin Giertz bor sedan många år på Torpa prästgård i Östergötland. Här föddes Martin på 40-talet och här skrev hans far Bo Giertz en rad av sina mest kända böcker, t ex Stengrunden. Miljön på Torpa har inspirerat till detta verk om prästgårdar i hela Sverige. Torpa bara skimtar förbi ibland, som exempel. Boken formar sig till ett äreminne över den svenska prästgårdskulturen, kärleksfullt skildrad i all sin rikedom: arkitektur, trädgårdar, bildning och prästfamiljernas betydelse för kulturarvet. Över 300 prästgårdar nämns och reportage görs från ett tiotal miljöer, från Halland till Värmland och Dalsland. Även prästfamiljens trädgård skildras ingående med sin park och nyttoträdgård. Husens byggnadshistoria utreds och kyrkans jordinnehav diskuteras. Boken är rikt illustrerad och formar sig till ett praktverk över den svenska prästgårdskulturen men också till ett debattinlägg, där kyrkans svala inställning till sina prästgårdar diskuteras. Byggnads- och kulturvård finns

med i ett särskilt kapitel och alla de 71 byggnadsminnena presenteras i ett avslutande kapitel. Med entusiasm och berättarglädje skildrar Martin Giertz här för första gången den svenska prästgårdens spännande historia.

Inbunden • Rikt illustrerad i färg och sv-v • 247 sidor
• isbn 978 91 7331 258 5

Boken kan köpas i bokhandeln (rek. ca-pris 450 kr) eller av nätbokhandeln, men allra billigast direkt av oss. Mejla oss, info@carlssonbokforlag.se, så skickar vi boken till specialpriset 299 kr inkl moms och porto. Inga övriga kostnader tillkommer. Vi skickar boken inom 3 dagar från beställningens mottagande.

Carlsson Bokförlag, Box 2112, 103 13 Stockholm.

Antikvariat Wettern

Göran Midman Hjo

Västgöta- & Vätternlitteratur

Litografiska tryck,

Tersner, J A Berg, G Mellin, Billmarck

Tunnbindaregränd 1 A

544 30 Hjo

www.antikvariatwettern.dinstudio.se

0503-655895, 076-5547970

www.bokborsen.se

ANTIQUARIAT RIDDAREN

Säljer, köper & värderar litteratur

Sveagatan 7

541 44 SKÖVDE

Mobil 0706-747574

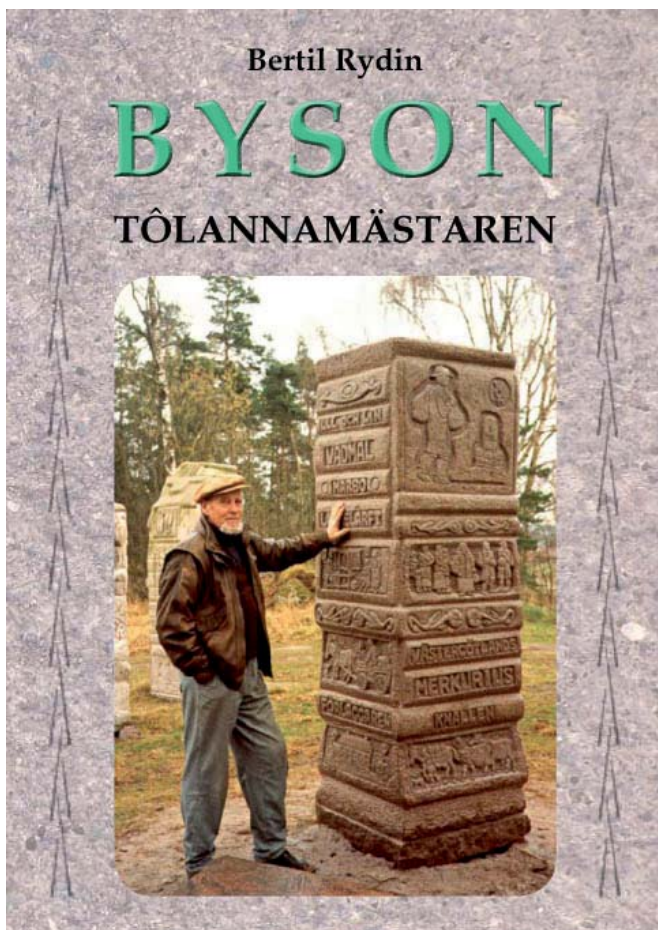
Hem/Fax 0511-812 48

timmersdala.interior@telia.com

Mats Bergström
Bokhandlare

Öppettider ring för information

Byson skrev historia med sina konstverk

Byson, Bertil Y Svensson, presenteras i en ny bok

Konstnären Byson skapade utan tvekan Västergötland tyngsta konstverk. Hur tungt de väger konstnärligt kan jag inte bedöma, och även historiskt har väl experterna ibland haft invändningar, men Bysons skaraborgska Häradssstenar med sin inhuggna berättelse om bygdens märkliga historia kan ingen missa. De reser sig mäktiga på platser som många besöker, och många har säkert åsikter om dem.

Bertil Y Svensson hette han, men kallades alltid Byson. Han föddes i Fristad och bodde tidvis i Borås, men sin mesta tid tillbringade han nog i Skaraborg, i kvarnen i Vedum och i gamla mejeriet Tölanna i Väster Bitterna, nära Vedum. Nu kan vi ta del av hans liv och konst i en ny bok av Bertil Rydin, som kände Byson under många år.

Byson var en mångsidig konstnär, men det som allmänheten mest märkt av honom är förstås häradssstenarna i Skaraborg. Stora granitmonument där bygdens historia och berömda personligheter presenteras i bilder och korta texter. Urvalet är Bysons eget, och han tolkar nog ibland berättelserna efter sitt eget huvud. Fast det gjorde han nog med det mesta.

Byson var en man med åsikter, och han stötte sig inte sällan med kulturprofeterna, de som anser sig sitta inne med all visdom och kunskap. Byson passade inte in i några mallar, det gjorde honom kontroversiell i en del kretsar men älskad av andra. Åtskilligt av detta kommer fram i boken, men det skulle ha varit roligt med än mer information om Bysons egna tankar bakom de historiska bilderna. Idag är det säkert många som inte känner till de berättelser som Byson hänvisar till.

Mycket av Bysons omfattande konst får vi även möta i fotografier, och i boken finns också ett långt avsnitt med dagboksblad i bild och text från Bysons egen penna, men de är dessvärre ibland lite svåra att orientera sig i. Men boken ger en god bild av en konstnär vars verk kommer att synas i våra bygder långt in i framtiden.

Hans Menzing

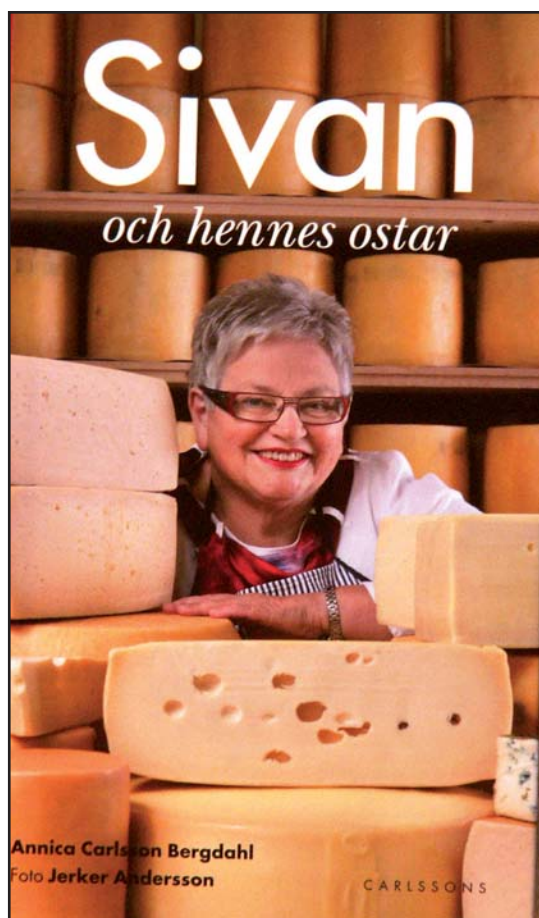
Tölannamästaren. Författare: Bertil Rydin. Förlag: Recito, Norsborg. 132 sidor i liten upplaga med massor av bilder från Bysons verksamhet och konst.

Antikvariat Tranan

Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

**Ä dä ente gött så kan
dä lika gärna kvetta!**

Vara Konserthus i all ära, samhällets stora attraktioner är Café Nordpolen och Sivans Ost. Ett Varabesök känns inte riktigt utan ett kopp kaffe på Nordpolen och några ostar hos Sivan. Det senare efter ihärdiga provsmakningar och många goda råd från Sivan, hon vet hur en god ost skall smaka. Men samtidigt skall den passa mig. Rubrikens budskap gäller: smakar det inte gott får det vara!

Sivans lilla ostbod på Stora Torget i Vara ser oansenlig ut men har nästan lika stor dragningskraft som grannen Systemet. Sivan heter Johansson i efternamn, är äkta västgöte och har osten i blodet, om jag får uttrycka det så. Redan som 13-åring började

hon sälja ost på torget i Lidköping med mamma som chef. Men ostanorna går längre tillbaka än så. Sivans morfars mor var ysterska på Korpegårdens mejeri i Järpås, men säkert finns det ost i släkten än tidigare.

Redan Olaus Magnus på 1500-talet berömde västgötaostarna och Gustav Vasa beordrade att landskapets bästa ost skulle transporterats till Stockholm. Jodå, även Sivans ostar har levererats till hovet, och rader av kändisar åker omvägar för att få köpa ost på torget i vara. Själva lagret har hon hemma i Tråvad, och det är det som är hemligheten. Hon smakar sig fram till de bästa ostarna, och lagrar dem sedan med omtanke och kärlek tills de är riktigt goda. Krögaren Leif Mannerström konstaterar redan i förordet att Sivan är som ostarna, hon blir bara bättre med åren.

Undan för undan har hon fått rader av belöningar, och sprider sin kunskap på platser som robust jordnära Huttla kvarn och trendiga Sturehof i Stockholm. Omgivningarna varierar kraftigt men Sivan är sig lik, hon är en stå upp-komiker som berättar om ost på god västgötska. Osten skall vara lagrad, men för att

bli bra skall betet vara bra. Inplastat ensilage kan ju inte göra en hederlig ko glad, och det märks på osten.

Nu har handlarn's pojk i Bitterna, bokförläggaren Trygve Carlsson, sett till att Sivan presenteras i en mycket trevlig bok. Hans syster Annica Carlsson Bergdahl, också med stor egen kunskap om bygden, har skrivit och Jerker Andersson kompletterar med massor av fina bilder. I texten är det inga krusiduller för att göra sig märkvärdig, Sivan i boken låter precis som hon brukar när man handlar ost av henne. Med andra ord, boken är bitvis mycket roliga att läsa.

Hon har blivit berömd, framgångsrik och en verklig ostkännare. Men skall sanningen fram så har hon nog förätit sig på ost. Så när Sivan gör sig en macka väljer hon helst leverpastej till pålägg.

Hans Menzing

Sivan och hennes ostar. Text: Annica Carlson Bergdahl. Foto: Jerker Andersson. Förlag Carlssons. 112 sidor med massor av färgbilder.

Fridas nya kläder

Frida sitter och ser ut över sjön vid Skräckleparken i Vänersborg. Hon har rentav fått blommor i håret av någon beundrare.

Redan 1905 publicerades den första versionen av kärleksvisan *Den första gång jag såg dig*, denna hyllning till Birger Sjöbergs sångmö i förra sekelskiftets Vänersborg, Frida. Den och några andra sånger i samlingen *Fridas visor* har levt vidare, inte bara i Sverige. I *Birger Sjöberg-sällskapets årsbok 2008* presenteras en lång rad översättningar, främst till engelska.

Idag uppfattar vi väl sångerna i Fridas bok, som kom ut 1923, som lovsånger över småstadens idyll. Men småstaden Vänersborg var ingen idyll för Birger Sjöberg, än mindre var hans förhållande till kvinnan han älskade (hon hette Karin Lustine och tackade kallsinnigt nej till hans frieri) som det verkar i visorna. Mycket av denna villfarelse beror nog på att vi idag inte uppfattar ironin i visorna, där Birger främst driver med sig själv.

Visorna har nog inte samma lockelse idag som förr, frågan är om ens Vänersborg är lika stolt över sin skald som förr. På museet hittar man med viss möda ett Sjöbergtrum i källaren, och ute vid Skräcklans kafé visste inte servitrisen var Fridastatyn stod. Fast det visste ett par damer vid bordet bredvid, som dessutom verkade veta mycket om Birger och hans Frida (som stod bara några hundra meter bort).

Fridas visor har dessutom lockat till mängder av översättningar till andra språk. Just visan *Den första gång jag såg dig* finns i 14 olika översättningar, de flesta till engelska, och har därmed slagit rekord som den mest översatta svenska sången tror redaktören Maria Lindström.

Översättaren till och från engelska, Kiki Lindell, analyserar sju översättningar till engelska med stor sakkunskap, och så får vi ta del av massor av olika översättningar till en rad olika språk. För säkerhets skull återges också det svenska originalet, med både text och notskrift. Det är nog bra, för idag kan man nog inte utgå ifrån att så många minns mer än några inledande rader på de söta visorna med sina ofta imponerande melodier. Just där ligger kanske en förklaring till att Sjöbergs visor aldrig kunnat konkurrera med exempelvis Taubes, Sjöberg ställer större krav på sångaren för att det skall bli njutbart.

Hans Menzing

Fridas nya kläder. Birger Sjöberg i översättning. Redaktör: Maria Lindström. Författare: Kiki Lindell. 212 sidor med bilder och notexempel.

Miniatyrkonst och bokintresse förenat – i 75 år

Ett handmålade svenskt exlibris från 1440-talet, i en bok som tillhört riksrådet Bengt Jönsson (Oxenstierna)

Den 7 december är det på dagen 75 år sedan Svenska Exlibrisföreningen bildades. Det vill vi uppmärksamma genom att berätta om en liten sak som vem som helst kan ha stor glädje av att äga, göra eller ge bort. Svenska Exlibrisföreningen är en ideell och opolitisk förening med syfte att främja god exlibris-konst och samla alla som är intresserade av exlibris – konstnärer, bokvänner, samlare, personhistoriker m.fl. Vad är ett exlibris? Ett exlibris är ett bokägarmärke som, inklistrat i en bok, talar om vem boken tillhör. Benämningen kommer från vad som ofta står på sådana märken, nämligen de latinska orden *ex libris*, som betyder 'från böcker', följt av namnet på boksamlingens ägare, underförstått i genitiv. "Exlibris Emma Eriksson", som det kan stå på ett exlibris, betyder alltså 'Från Emma Erikssons böcker (boksamling)'. Exlibris är alltså ett ägarmärke, men samtidigt ofta också konstverk i miniatyr, uppskattade för sin skönhet. Exlibris är också intressanta att studera ur personhistorisk synvinkel – närmare 20 000 personer i Sverige, från medeltiden och framåt, har hittills ägt ett exlibris, så vitt känt. Exlibris reproduceras alltefter önskemål och möjligheter. Spännvidden i tänkbara reproduktionssätt omfattar alltifrån konstnärens omsorgsfulla och påkostade konstgrafiska trycktekniker till barnets egna försök med potatistryck. Vilket format ska väljas? Vilket papper? De estetiska utmaningarna är många. Utöver ägartexten hör det till traditionen att exlibriset innehåller en bild som avspeglar ägarens identitet eller personlighet eller på annat sätt tillför något intressant till det som annars bara skulle vara en ganska banal papperslapp. Det bildval som väljs kan ha med ägarens yrke eller intressen att göra, med något som han/hon tycker om eller bara var utformat på ett sätt som han/hon tilltalas av. Typografiska och kalligrafiska exlibris, exempelvis, innehåller ingen bild, utan enbart text, utformad på ett tilltalande sätt. En boksamlingens ägare kan också utforma speciella exlibris för olika delar av sin samling, t.ex. omfattande böcker om trädgård, fåglar, resor, deckare m.m.

Från aristokratin till bredare folklager

Från att ha varit begränsat till aristokratiska kretsar letade sig intresset för exlibris ut till en större del av befolkningen under

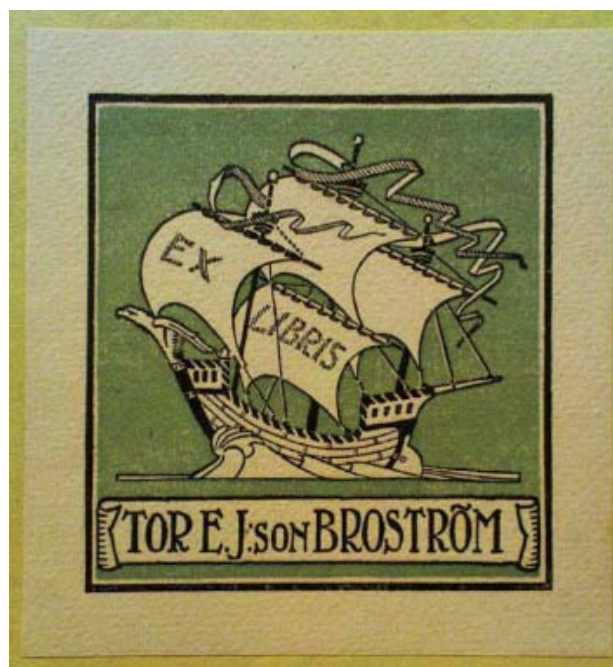
1800-talets slut, parallellt med att intresset stadigt växte för så skilda ting som t.ex. autograf-, frimärks- och myntsamlande å ena sidan och konsthantverk å den andra, förutom att bokäggande överhuvudtaget tilltog i takt med ökat välstånd.

Guldålder och internationell spridning

Under första hälften av 1900-talet upplevde exlibriskonsten i Sverige sin hittills största utbredning. Det märktes på många sätt. Många av den tidens verksamma konstnärer åtog sig att utföra exlibris. Bland dem specialiserade sig Arthur Sjögren särskilt på området och gav ut en tidskrift och böcker i ämnet. Särskilt i burgna familjer och i kulturkretsar var det vanligt med personliga exlibris, vanligare än idag. Idag äger de flesta ett antal böcker, men inte alla är medvetna om möjligheten att ge sin boksamling den prydnad som ett exlibris kan vara – eller möjligheten att ge någon närstående en sådan. Ett exlibris är ju, potentiellt, en i högsta grad personlig present. Intresset för exlibris är spritt över hela världen. Vissa länder, som exempelvis Turkiet och flera östländer, där exlibriskonsten längre tillbaka varit begränsad, förkovrar sig idag på det här området med stor entusiasm. Den yttrar sig i sprudlande samlarföreningar, flitigt verksamma konstnärer m.m. Fédération Internationale des Sociétés d'Amateurs d'Exlibris, som SEF är ansluten till, ordnar internationella kongresser över hela världen, där samlare och konstnärer får tillfälle att träffas.

Årsbok och kvartalsmedlemsblad

Från 1936 ger föreningen ut en årsbok ungefär vartannat år och medlemsbladet *Exlibris* cirkuläret fyra gånger per år. Föreningen ordnar medlemsträffar för att stimulera till personlig användning, samlande av och studium av bokägarmärken. Föreningen arbetar också på uppdateringen av det register över kända exlibris i Sverige som föreningen framställde på 1950-talet. Inte minst för antikvariatsbokhandlare och boksamlare är det registret en tillgång, för att kunna bestämma vilken person ett visst exlibris inklistrat i en bok har tillhört och därmed fastställa bokens proveniens. Årsavgift är f.n. 175:- kronor.

Tor Broströms exlibris. Konstnär: Axel Goës.

Praktverk om Kärråkra, Möne och Vånga socknar

Sockenböckernas tid är i många avseenden förbi. De flesta socknar har levererat sin sockenbok. Städerna likaså. Vad gäller städerna har flera hittat nya varianter av sina stadsbeskrivningar, exempelvis Borås, som presterat flera böcker om sina stadsdelar.

En ovanlig, rent av pionjärlig variant av sockenbok är den nyligen utkomna boken om byar och gårdar i Kärråkra, Möne och Vånga socknar, i Älvsborg. Det är Berndt Evertsson som skrivit en bok om dessa socknars byar och gårdar under perioden 1540-1680. Ett för den vanlige släkt- eller hembygdsforskaren alltför svårt ämne att ge sig på. Boken omfattar hela 276 sidor, och är synnerligen rikt illustrerad. Bra är även att boken har ett rejält register, vilket dessvärre ofta saknas i hembygdsböcker. Boken är rent av vacker – och en klar kandidat till utmärkelsen Årets vackraste västgötabok!

Det är naturligtvis det befintliga kartmaterialet från denna tid, som återgivits. Allt i synnerligen vackra färgåtergivningar. Kartmaterialet finns givetvis på Lantmäteriets forskningsarkiv i Gävle, men vars bestånd numera är lättillgängligt via internet.

Berndt Evertsson berättar att det givetvis inte är gratis att erhålla kartmaterialet från Kartverket, men att personalen där är mycket kunniga och samarbetsvilliga. Detta bådär gott för de forskare som ännu inte startat denna forskning ännu.

Det ska sägas, att boken inte bara ger informa-

tion om byar och gårdar. Även annan information finns med t.ex. om kyrkorna i de tre socknarna.

Det som jag tycker är extra intressant med boken, är att Berndt lyckats få fram ägarlängder till gårdarna. Det finns nog knappast någon gårdsägare idag, som kan ange vem som var innehavare av gården från 1500-talets mitt, fram tills 1600-talets slut. Detta är en bedrift!

Som alla forskare vet, är de kyrkliga källorna nära nog obefintliga från denna tid. Istället har Berndt Evertsson lusläst domböckerna från Ås härad från tiden 1610-1682. Även detta är något som vanliga släkt- och hembygdsforskare vanligtvis inte klarar av. Vi kan gratulera ortsborna i dessa bygder till Evertssons arbete härvidlag.

Ytterligare information finns, som inte fick plats i boken. Denna kan sökas på internet, via Forskarklubben i Ulricehamn, via Anna-Lena Hultman. Hemsidesadressen är www.konkordia.se (Ulricehamnsbygdens forskarklubb).

Boken är som sagt ett pionjärarbete, och kan förhoppningsvis användas som handbok för hembygdsföreningar och forskare, om hur man kan få fram och presentera sin hembygd från 15-1600-talen.

Boken kan beställas från Kärråkra hembygdsförening gm Per-Erik Helin, Kärråkra, 520 24 Blidsberg. Tfn. 0321-81059. Boken kostar 300:- plus ev. frakt.

Sven-Olof Ask

